

västergötlands museum

BYGGNADSHISTORISK RAPPORT 2011:48

FÖRSLAG TILL BEVARANDEPLAN

GAMLA KYRKOGRÅRDEN
TIDAHOLM

*Omslagets bild: Utsnitt från gamla kyrkogården i Tidaholm,
2011.*

GAMLA KYRKOGRÅRDEN TIDAHOLM

FÖRSLAG TILL BEVARANDEPLAN

Andreas Hansen

BYGGNADSHISTORISK RAPPORT 2011:48

 västergötlands museum

INLEDNING

Denna rapport är resultatet av att Västergötlands museum haft i uppdrag av Tidaholms pastorat att ta fram ett förslag till bevarandeplan för gamla kyrkogården i Tidaholm. Fältarbetet har genomförts under våren 2011. Rapporten har sammanställts under maj och juni 2011.

Kyrkogårdar är anläggningar som utgör värdefulla kulturmiljöer. Ofta har de använts under många århundraden, i Västergötland i kanske 1000 år. Användning och framväxt under så lång tid ger kyrkogården en lång historisk kontinuitet och mycket stark förankring i bygden. Det är av största vikt att kyrkogårdarna hanteras varsamt och med stor hänsyn till de kulturhistoriska värdena. Samarbetet mellan församlingen och kulturmiljövårdens företrädare är en viktig förutsättning för detta.

Kyrkogården är en kulturmiljö som ständigt genomgår förändringar, även om förändringstrycket ofta varierar mycket, mellan t.ex. stad och landsbygd. Frågorna är många kring kyrkogårdens problematik, exempelvis kring förfarandet när gravrätten för de lite äldre vårdarna återgår till upplåtaren.

Detta förslag till bevarandeplan är ett kunskapsunderlag som är tänkt att vara vägledande vid prioriteringar, vård, underhåll och förändringsarbeten. Den är avsedd att fungera som underlag för församlingens fortsatta vård och skötsel av kyrkogården, inklusive i dialogen med gravrättsinnehavare. Planen skall även fungera som ett beslutsunderlag för länsstyrelsen vid handläggning av tillståndsärenden och för länsmuseet vad gäller rådgivning.

En fristående bilaga, *Kyrkogården och kulturarvet*, tillhandahåller bl a en historik över kyrkogårdar med tonvikt åt Västergötland.

Förslaget till bevarandeplan är framtaget av antikvarie Andreas Hansen som även utfört fältarbetet. Sockenbeskrivningen är författad av antikvarie Erik Holmström.

Erik Holmström samt antikvarie Lisa Molander och antikvarie Elisabet Orebäck Krantz har även medverkat i framtagande av metod och vid principdiskussioner. Rapporten är sammanställd av Andreas Hansen.

Samtliga fotografier är, där ingen annan anges, tagna av författaren. Allmänt kartmaterial har tillhandahållits av Lantmäteriverket, medgivande 97.0082.

INNEHÅLLSFÖRTECKNING

INNEHÅLL OCH GENOMFÖRANDE	7
TIDAHOLMS KYRKOGÅRD	9
Historik	9
Kyrkogården idag	15
Kulturhistorisk karakterisering	36
LISTADE GRAVVÅRDAR	39

INNEHÅLL OCH GENOMFÖRANDE

Arbetets genomförande

Det framtagna underlaget avser en *kulturhistorisk analys och karakterisering* av kyrkogårdarna med ett åtföljande bevarandeförslag.

Till grund för arbetet ligger en kulturhistorisk beskrivning som omfattar följande delar:

- Fältarbete med en översiktlig genomgång av kyrkogården.
- Sökning i arkiv och lokalhistorisk litteratur
- Samtal med kyrkogårdsförvaltningens personal och kyrkogårdsbesökare (i begränsad omfattning)

I arbetets inledande fas har eftersträvat att få en *översiktlig introduktion i bygdens kulturhistoria* med landskapets och bebyggelsemönstrets huvuddrag samt de viktigare näringar som präglat liv och skeenden i bygden. Detta som en allmän bakgrund till kulturhistoriska prioriteringar och ställningstaganden vad gäller kyrkogården.

Fältarbetet har omfattat en *beskrivning i text och bild*. Beskrivningen har först inlett med kyrkogårdens relation till omgivningen. I övrigt har arbetet inriktats på kyrkogården som anläggning i syfte att få fram karaktärsdragen vad gäller dess form, avgränsning, ingångar, byggnader, kvarter och gångsystem samt större träd- och häckanläggningar. Om byggnaderna har endast kortfattade noteringar gjorts, eftersom intresset inriktats på kyrkogården som helhet. Gravanläggningarna har översiktligt besiktigats. De gravvårdsobjekt eller samlade större områden med gravvårdar som bedömts vara av mer framträdande kulturhistoriskt värde har noterats och fotograferats. Besiktningen har således varit selektiv.

Fotograferingen av kyrkogården har omfattat både översiktsbilder och detaljbilder, som ett komplement till textunderlaget.

Arkivsökning är ett tid- och resurskrävande arbetsmoment, som delvis därför har begränsats. Framst har sökningar gjorts i Västergötlands museums arkiv. Kyrkogårdsförvaltningen har tillhandahållit gravkartor och arkivmaterial från det egna arkivet. Samtal med kyrkogårdsförvaltningens personal och kyrkogårdsbesökare har p.g.a. tidsbrist förekommit mer sporadiskt. Där detta förekommit har det ofta tillfört värdefulla uppgifter om kyrkogårdens historia under 1900-talet.

Vid urvalet av gravvårdar har en tvågradig bedömning använts:

- Som I markeras gravvårdar/gravanordningar som bedömts ha *mycket stort kulturhistoriskt värde*. De skall värnas och bevaras för framtiden.
- Som II markeras gravvårdar/gravanordningar som bedömts ha *stort kulturhistoriskt värde*. De bör värnas och bevaras för framtiden.

Avgränsningar

Arbetet har ytterligare några viktiga begränsningar:

- Det omfattar *inte någon personhistorisk inventering* av gravvårdar. Personhistoria är dock en mycket viktig

del i kyrkogårdens betydelse som kulturarv. Framför allt är detta betydelsefullt för de lokala historiska sammanhangen. Därför rekommenderar museet att kyrkogårdsförvaltningen låter utföra en personhistorisk inventering.

- Arbetet omfattar *inte det gröna kulturarvet* mer än att alléer, trädkrans, framträdande gravträd m.m. översiktligt observerats och noterats. Det gröna kulturarvet är dock av största betydelse för bevarandet av kyrkogårdens karaktär och innehåll. Därför rekommenderar museet att kyrkogårdsförvaltningen låter ta fram en vårdplan för det gröna kulturarvet och att denna plan även

omfattar inventeringar av viktigare växtmaterial m.m.

Kyrkogårdar som anlades före 1939 omfattas av 4 kap. Lagen om kulturminnen (se bilaga). För bevarandeplanen utgör kulturminneslagens avgränsning i stora drag en främre tidsgräns. I vissa fall har dock urvalet av gravvårdar gått betydligt längre fram i tiden, eftersom ålder i sig inte har någon avgörande betydelse för graden av kulturhistoriskt värde. Det går t.ex. inte att bortse från stora kvalitativa kulturhistoriska värden från 1950- och 60-talen.

Rapporten består i sin första del av *inledning* med bakgrund och genomförande samt presentation av innehåll.

Sedan följer själva redovisningen av *kyrkogårdsinventeringen* vilket inleder den

egentliga bevarandeplansdelen. Till att börja med ges en *kort historisk bakgrund* över bygd och kyrkogård. Därefter följer *beskrivningen över kyrkogården* som även inrymmer en *kulturhistorisk översikt, analys och karakterisering*.

Här presenteras även objekt som i nuläget bedömts stå för de viktigaste kulturhistoriska värdena. Objekten utgörs främst av *enstaka gravvårdar och gravanordningar*. De kan

också utgöra *sammanhängande, större eller mindre områden* med gravvårdar och gravanordningar.

Bevarandeförslaget består av en plankarta som redovisar de aktuella objekten enligt ovanstående tvågradiga bedömning. Vidare finns en *sammanfattande kulturhistorisk karaktärisering* av kyrkogården.

Denna tar fasta på kyrkogårdens främsta karaktärsdrag ur kulturhistorisk synpunkt.

Avslutningsvis följer några punkter att *särskilt tänka på* vid användning och skötsel av kyrkogården, för att dessa kulturvärden skall kunna säkerställas.

Inriktning

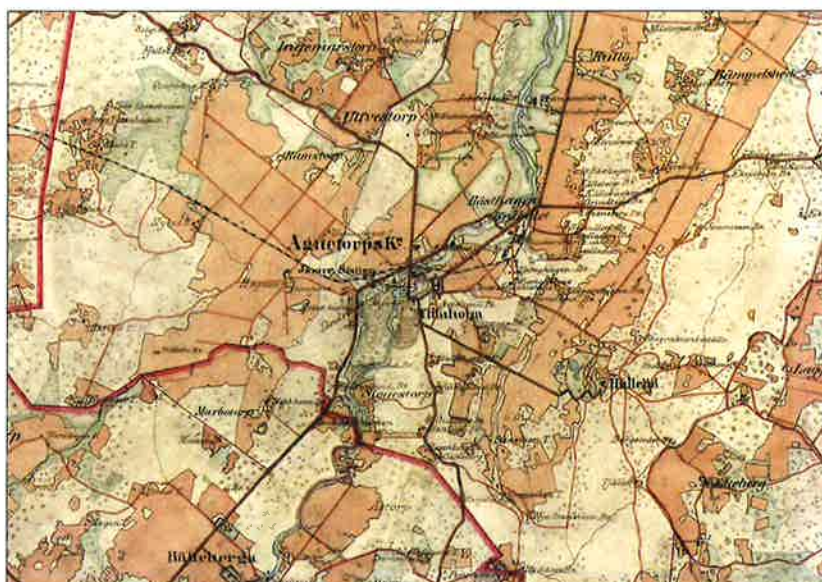
Bevarandeplanen syftar som tidigare

nämnts till att ge en *historisk bakgrund* samt att kortfattat *presentera kyrkogårdens karaktärsdrag* och kulturhistoriska värden. Den skall också ge vägledning vid bl a prioriteringar, vård- och underhållsarbeten samt förändringsarbeten. Vidare skall den fungera som underlag för handläggning, beslut och rådgivning.

Kyrkogården omfattas av kulturminneslagen. Vid förändringar skall samråd ske med länsstyrelsen.

Det är viktigt att framhålla att frågor om bevarande av gravvårdar sällan är entydiga. Ofta är de frågorna istället komplexa. Det innebär att det kan vara svårt att behandla alla bevarandefrågor på exakt samma sätt. Exempelvis har många gravvårdar/anläggningar en utformning som bör bevaras intakt för att inte kulturvärdena skall påverkas negativt. Andra gravvårdar/anläggningar med lika stora kulturvärden kan dock tvärtom ha en utformning som tål att kompletteras/utvecklas. Till exempel kan i vissa fall en monumental ramgrav bevaras genom att återanvändas som en askminneslund i den lilla skalan. Sammanfattningsvis innebär detta att det är angeläget att göra bedömningar och avvägningar från fall till fall i bevarandefrågor.

TIDAHOLMS KYRKOÅRD

Häradseconomiska kartan, upprättad 1877-1882, utsnitt över Agnetorps socken. Lantmäteriet.

Historik

Tidaholm och Agnetorp

Tidaholm ligger vid Tidan i skärningspunkten mellan jordbruksbygd i Tidans dalgång och kuperad skogsbygd upp mot Hökensås. Genom stadens västra del rinner Vamman, ett litet biflöde till Tidan. Av städerna i Skaraborg är Tidaholm den enda som helt och hållet har ursprung i industrialismen under 1800-talets senare del. Detta präglar även stadsmiljön i många avseenden. Mot den bakgrunden har Tidaholm en egenart bland Skaraborgs städer.

Tidaholms stad och Agnetorps socken är historiskt sett sammanflätade av mycket starka band. Agnetorps gamla by med sockenkyrkan och Ön utgjorde kärnan i vad som sedermera skulle bli centrum av Tidaholms stad. På Ön i Tidan låg den medeltida stormansgården Holmagården som på 1600-talet omvandlades till säteriet Tidaholm. På 1790-talet blev säteriet kärnan i Tidaholms bruk som på 1860-talet även gav upphov till tändsticksindustrin som under 1800-talets

senare del blev världsledande och utgjorde motorn i den snabba framväxten av industriorten och sedermera staden Tidaholm.

Agnetorp

Agnetorps socken är en stor socken till ytan och sträcker sig från Tidans dalgång i väster upp på Hökensås och vidare mot kommungränsen mot Hjo i öster. År 1900 bildades Tidaholms socken främst genom att delar av västra Agnetorp avsköndrades. Fram till 1940-talet hörde även ett område väster om Tidan till Agnetorp, bl.a. med Ingemars- torps by, Hägne och Ramstorps gård, vilka då överflyttades till Tidaholms stad. Östra delen av Tidaholms samman- hängande stadsområde, öster om Tidan, ligger även idag inom Agnetorps socken.

Agnetorps socken är i stor utsträckning en kuperad skogsbygd, präglad av Hökensås och dess utlöpare Hel- lidsberget. Kring Tidan och dess tillflöde Yan utbreder sig emellertid en flack slätt som genomkorsas av åsar och ryggar, t.ex. vid Järnåsen. Odlingsbygden har främst följt åarna och som små dalstråk uppe i höglandets sluttningar. Stora mossmarker har också kännetecknat socknen, t.ex. Hyltemossen. Mycket av den odlade slätten var fortfarande i slutet av 1800-talet madmarker som senare dikats ut och odlats upp. Den gamla medeltida landskapsallmanningen Hökensås gränssattes som kronoallmanning på 1500-talet, en del av Hökensås fortlevde som häradsallmanning, dock till stor del belägen i Daretorps socken.

Sockennamnet är taget från den gamla kyrkbyn Agnetorp som 1284 skrevs "Angguthorp". Betydelsen av namnets för- led är oklar, med "torp" åsyftas troligen ett nybygge. Namn- formen Ångarp har också använts som socknen.

Skogsbruk och jordbruk har varit dominerande näringar, ofta i kombination med de viktiga binäringar inom skogs- bruk, hemslöjd och hantverk som förekom ännu in på 1800-talet. Närheten till Tidaholms bruk och Vulcans tänd- sticksfabrik spelade under 1800- och tidigt 1900-tal stor roll som arbetstillfällen för traktens obesuttna, fattiga befolk- ning, inklusive hemarbeten, såsom asktillverkning, åt tänd- sticksindustrin.

Tidans vattenkraft togs tidigt i anspråk för industriellt ändamål. Kvarnar och sågverk har legat längs ån. År 1799 privilegierades Tidaholms järnbruk på Ön vid säteriet där Vulcans tändsticksfabrik anlades 1868. Det extremt snabb- växande brukssamhället kring bruket och tändsticksindu- strin fick köpingsrättigheter 1895 och blev stad 1910. Vid Kullö anlades på 1870-talet en kortvarig industrisatsning, pappersmassfabriken Sphinx AB, vid den f.d. fabriken byggdes 1895 Kullö kraftverk samt Hellidens vattenpassfa- brik. Från Helliden drev familjen von Essen det lilla indu- stricentrumet vid Kullö. Valskvarnen vid Kullö byggdes på 1920-talet.

Bebyggelsemönstret har en lite speciell karaktär eftersom sockencentrum vid kyrkbyn vid Tidan ligger geografiskt ocentralt, beläget längst i väster i den stora socknen som har en långsträckt väst-östlig utbredning. Bebyggelsen har

framför allt präglats av ensamgårdar och mycket små hemmansgrupper.

Förutom det dominerande Tidaholms säteri (Holmagården) har även Stora Häven och Ramstorps säteri varit större egendomar. Holmagården på Ön i Tidån ägdes ca 1300 av lagmannen i Västergötland Bengt Hafridsson. Ca 1620 fick gården säterirättigheter och namnet ändrades därefter till Tidaholm. Egendomen utvecklades på 1600-talet av Johan Dücker. Under sent 1700-tal utvecklades Tidaholm till ett storgods och ett järnbruk, när jorddrotten och brukspatronen Per Alexander (P.A.) Rudbeck var ägare. Efter ett ägarbyte 1846 kom egendomen och bruket helt att förknippas med släkten von Essen. Hellidens slott, som är en mycket stor villabyggnad uppfördes 1859-60 på Ekepiggen. Helliden har anor från Hellelid som var en utgård under Tidaholms säteri.

Flera ensamgårdar har medeltida anor, Häven omtalas redan på 1200-talet., vidare har bl.a. Dalen, Holmagården, Järnåsen, Karstorp, Liden, Nasen, Ramstorp, Stackarp, Tiarp och Ulvestorp medeltida bakgrund. På 1500-talet omnämns t.ex. Hjulåsen, Kullö, Kvarnlyckan och Ormebråten. Flera av socknens gårdar omnämns första gången som kronortorp, kronohemman eller kronojord i skogsbygden på 1500- och 1600-talen t.ex. Bränningen, Bämmelshed, Ekeberg, Flaten, Granbolet, Helliden, Hyltan, Jutahemmet, Kättilshemmet, Laggarehemmet, Leringen, Munkåsen, Starrsiken, Vråbolet och Änga.

Bybildningarna har varit små. Agnetorp omfattade på 1500-talet fyra gårdar, varav Holmagården redan på medeltiden blev den helt dominerande. Ingemarstorps by omfattade tre gårdar. Ursprungligen var även Ramstorp och Våthult mycket små byar med två gårdar vardera.

En mycket stor mängd torpställen och backstugor fanns i socknen under 1800-talet och in på 1900-talets början.

Agnetorps medeltidskyrka vid Tidån hade blivit tillbyggd i öster på 1700-talet. Den revs 1839, samtidigt med medeltidskyrkan i Baltak. Istället byggdes 1840-41 en ny stor kyrka, gemensam för båda socknarna och placerad nära Agnetorps gamla kyrkplats. Den nya kyrkan kallades länge för Agnetorps kyrka innan namnet på 1900-talet ändrades till Tidaholms kyrka. En arkeologisk utgrävning av kyrkolämningarna på Agnetorps ödekyrkogård utfördes på 1950-talet. Eventuellt hade medeltidskyrkan en salformig grundplan, det gick dock inte att klarlägga byggnadshistorien eftersom korpartiets grund var skadad. Ödekyrkogården, Ön där Holmagården och järnbruket från början legat, samt f.d. Vulcans disponentbostad, alltså de gamla herrgårdsbyggnaderna från 1790-talet, är idag i princip den enda återstoden av Agnetorps gamla by.

Tidaholm

Tidaholm är en ung stadsbildning i Skaraborg och dess rötter i industrialismen sätter prägeln på staden. Stadens ursprung går tillbaka till sent 1700-tal när P.A. Rudbeck lät starta ett litet järnbruk vid herrgården på Ön invid Tidåns fall. Bruket fick privilegier 1799 och sysselsatte ca 12 man. 1846 inköptes Tidaholm av Fredrik von Essen och övertogs 1853 av sonen Hans von Essen som moderniserade järnbru-

Ekonomiska kartan, upprättad 1877-1882, utsnitt över Tidaholms tätort. Kyrkogårdens läge har markerats. Lantmäteriet.

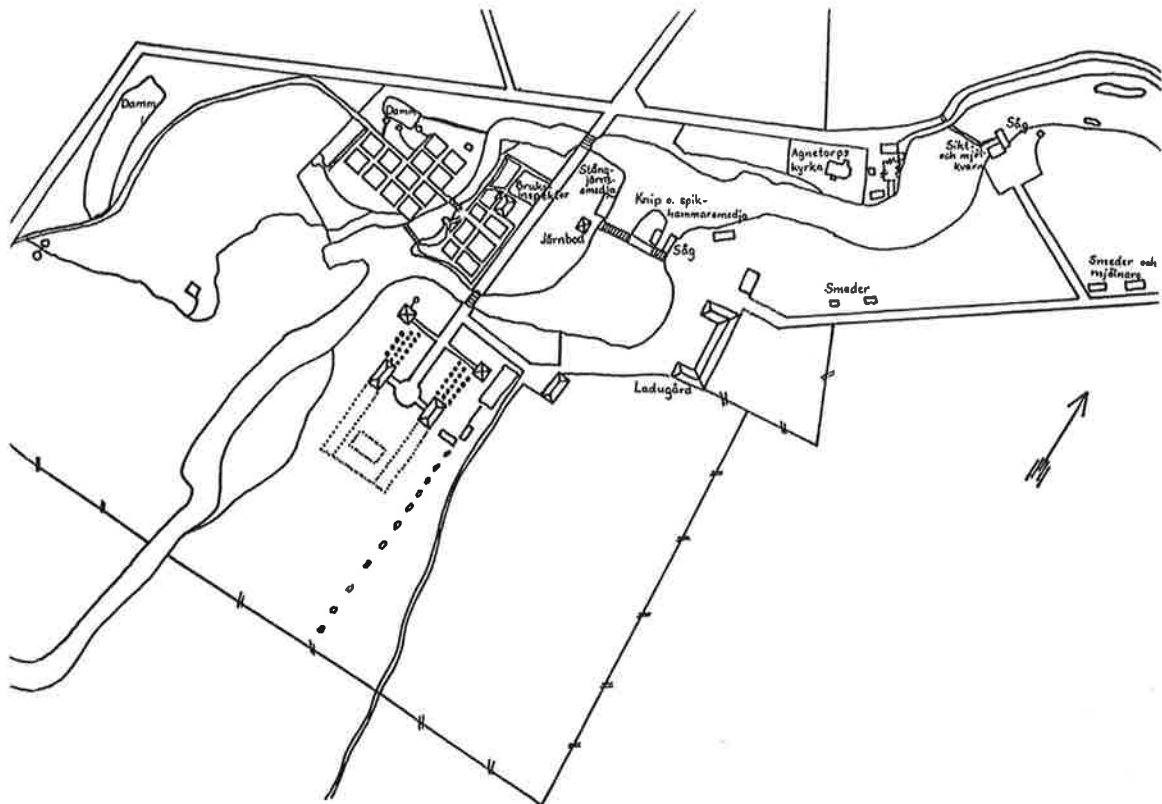
ket och ändrade produktionsinriktning. På 1860-talet startades brukets sågverk och snickeri som blev betydelsefullt med produktion av åkdon (Tidaholmskärran), möbler och inredningar.

Hans von Essen var en drivande kraft bakom tändsticksbolaget Vulcan AB som bildades 1868 och blev fristående från bruket. Brukets verksamhet överflyttades 1868 till det industriområde som under 1900-talet kom att präglas av Bofors verksamhet. Von Essen övergick till Helliden och lämnade både Tidaholm och Vulcan. Tändstickstillverkningen flyttade in på det tidigare järnbruksområdet på Ön. Vulcan hade en svår uppstartsperiod med flera fabriksbränder, framför allt den stora brandkatastrofen 1875, en av de värsta arbetsplatsolyckorna i Sverige, då 46 människor, utslutande kvinnor och flickor, den yngsta barnarbetaren var åtta år, miste livet.

När Tidaholm fått järnväg 1876 började Vulcan expandera och tillväxte kraftigt på 1880-talet. Järnvägen gick till Svensbro station vid den större järnvägslinjen Hjo-Stenstorp-Skara-Lidköping. Efter en extremt stark tillväxtperiod var Vulcan år 1900 världens största tändsticksfabrik och stod för en viktig svensk exportgren.

Tändsticksindustrins lavinartade expansion krävde hela tiden mer arbetskraft. När grannsocknarnas befolkning inte räckte till rekryterades arbetare från andra delar av Sverige. 1873-1893 tiodubblades antalet anställda, från 122 till 1200 personer. År 1900 när Vulcan blivit världsledande fanns 1600 anställda.

Fortfarande i sent 1870-tal var samhället litet, helt dominerat av Vulcans industriområde på och kring Ön samt kyrka, folkskola, järnvägsstation och några husgrupper samt Brukets område för sig i nordost. Under 1880-talets industriexpansion tillväxte samhället mycket snabbt och bostadsbristen var ett problem som länge kom att prägla Tidaholm. Vulcan lät bygga en del större arbetarbostäder men behovet var mycket större. Det var vanligt att människor bodde även i gårdshus och uthus. En omfattande

Tidaholms bruk år 1804. Efter karta av okänt ursprung i Västergötlands museums samlingar.

arbetarbebyggelse i trä växte upp mer eller mindre oreglerat. Från denna tid härstammar kvarteret Tallen kring Logen Vulcan vid Västra Drottningvägen

Tidaholm blev köping 1895 när orten hade 2888 invånare. Orten hade vuxit ut framför allt kring Gamla Torget, Kungsvägarna, Västra Drottningvägen, Björstorpsvägen, Bruksgatan och Hägnevägen. Samhället hade fått stadsprägel men poststation, telefonstation, polis, distriktsläkare, sjuk- och ålderdomshem, bank, två hotell, bokhandel, veterinär, bokhandel, charkuteri, och flera handlanden. 1894 lät Bruket bygga Basarlängan, idag en av stadens profiler. En ny folkskolebyggnad uppfördes 1895 och Samrealskola tillkom 1905-06. 1904 byggdes tingshus (polishus sedan 1973). 1906 byggdes en normalspårig järnväg till Vartofta station vid linjen Faköping-Nässjö.

I och med köpingskapet krävdes planläggning av orten och en stadsplan upprättades 1896-97 för att reglera ortens utbyggnad, så gott det nu gick att göra i plan, eftersom Bruket ägde det mesta av marken vid Tidaholm. Planen reglerade framför allt utbyggnad i norr, öster om Vamman och väster om norra Kungsvägen. I 1900-talets början förtätades mycket av den befintliga bebyggelsen och egnahem tillkom vid Ulvestorpsområdet. Vid Förstadsgatan som låg utanför köpingen hade ett tätbebyggt bostadsområde vuxit fram, där bodde många tändsticksarbetare t.ex.

Omkring år 1900 fanns flera mindre industrier vid sidan av Vulcan och Bruket, t.ex. Stallängens gjuteri och mekaniska verkstad, Otto Bengtssons Plåtslageri, C.P. Oxelgrens bryggeri, Hörnvikens garveri och Vattenfabriken Neptun m.fl. Vulcan och Bruket drev egna elverk.

Vulcan dominerade stort och präglade mycket av samhällslivet, såväl kommunalt, bankmässigt, pensions- och sjukkasssystem, samt kulturellt i form av t.ex. musikkår, idrottsförening och nykterhetsloge. 1897 lät Vulcan uppföra Bibliotekshuset som ett kulturellt centrum för fabriksarbetare.

I egenskap av en utpräglad industri- och arbetarstad är det kännetecknande att folkrörelserna kom att få en mycket stor betydelse i uppbyggnaden av ortens samhällsliv. Arbetarrörelse, idrottsrörelse, nykterhetsrörelse, egnahemsrörelse och frikyrkorörelse kom att sätta stark prägel på Tidaholms samhällsliv och uppförde även egna verksamhetsbyggnader. T.ex. Logen 204 Vulcans ordenshus från 1883 (byggnadsminne), Immanuelskyrkan från 1902, Betania från 1910, Folkets parks scenbyggnad från 1917, Sagateatern från 1917 och Idrottshallen från 1942 är fortfarande fina exempel på detta.

När Tidaholm fick stadsprivilegier 1910 hade den nya staden 4 767 invånare. Och fortfarande fanns en karaktär av nybyggarsamhälle med spontant framvuxen bebyggelse. Stadens huvudgator på 1910-talet var Västra och Östra Drottningvägen, Norra och södra Kungsvägen samt Smedjegatan.

Institutionsbyggnader och byggnader för viktiga samhällsfunktioner gavs en representativ utformning i tegel eller sten såsom Bibliotekshuset och Samrealskolan. Även flertalet av dem var dock byggda av trä i likhet med bostadsbebyggelsen. Vid sidan av de småskaliga äldre trähusen kom Tidaholm att kännetecknas av friliggande egnahem och villor av trä, omgivna av ofta ganska stora trädgårdar och ett eller flera uthus. De många gårdshusen och uthusen för bostäder, småföretag, ekonomifunktioner, bodar, fjäderfän etc är utmärkande för Tidaholm. Framför allt har de många välskötta trädgårdarna med köksodlingar, täppor och planteringar kommit att bli ett signum för trädgårdsstaden Tidaholm.

På Bruket efter 1868 kom Snickerifabriken att stå helt i centrum med betoning på åkdon. 1900-34 bedrev man dessutom biltillverkning, i viss mån personbilar men framför allt lastbilar. 1935 övertogs verksamheten av Bofors och inriktningen förändrades. På 1940-talet, under krigsåren, tillverkades kanoner och ammunition, men senare växlade man över mot civil produktion och plastindustrin kom i centrum.

Vulcan tillväxte stadigt efter 1900. Man hade 1903 gått samman med fler fabriker till Jönköping-Vulcan AB. 1917 slogs hela den svenska tändsticksindustrin ihop i Svenska Tändsticks AB (sedermera Swedish Match). I och med 1930-talets lågkonjunktur drabbades tändsticksindustrin hårt. Vulcan var dock väletablerat och höll sig flytande och tog ny fart efter 1945. Verksamheten flyttades 1968-71 från Ön till annan plats i staden.

1924 fastställdes en ny stadsplan för Tidaholm, som utformades av förste stadsingenjören Albert Lilienberg, Göteborg. Planen är tidstypiskt luftig med oregelbundna kvartersformer och gatunät, ganska stora tomter och gator som möts i öppna platsbildningar, samt att större gator utformats som trädplanterade alléer. Detta kom särskilt

att prägla det nya egnahemsområdet kring Norra Ringvägen med kvarteren Baldershage, Bylgia, Frej, Idavallen och Ymer. I den nya planen avsattes mycket stora ytor för industriändamål kring Vulcan och Bruket (Bofors). Hägnestaden och Förstadsgatan låg fortfarande utanför plan och räknades till Agnetorp.

1945 upprättades en ny stadsplan av länsarkitekt Edgar Haasum. Staden tillväxte i expansionsåren efter andra världskrigets slut 1945. Stora ytor inkorporerades från Agnetorps socken, bl.a. hela den del av socknen som låg väster om Tidån med Förstadsgatan, Hagne, Ramstorp och Inge-marstorp. Östligaste Tidaholm ligger fortfarande i gamla Agnetorps socken. På 1930- och 1940-talet nyplanerades flerbostadsområden i funkisstilens stora ljusputsade lamellhus. Kvarteret Gruvan vid von Essens plats bebyggdes på detta sätt. Kvarteret Kirgisen är ett annat exempel. Mindre flerbostadsvillor byggdes på 1930- och 40-talet på flera håll i staden t.ex. vid Stallängsvägen, medan småhus med enkel funkisprägel byggdes bl.a. vid Bruksgatan och Furulundsvägen.

Miljonprogrammets flerbostadsbyggande 1965-75 berörde även Tidaholm om än i mindre utsträckning. Stensiken är exempel på ett större flerbostadsområde med 1960-talsprägel. På 1950-60- och 70-talen uppfördes flera småhus- och villaområden i stadens utkanter, t.ex. i norr och nordost. Även mer centralt belägna delar förtätades med villor och parhus på 1970-talet. På 1980- och 90-talet revs en del äldre bostadsbebyggelse i centrala lägen och ersattes med par- och kedjehus. I Vulcans f.d. tändsticksområde på Ön installerades 1987-89 gymnasieskolan varvid de äldsta fabriksbyggnaderna revs. Fler verksamheter vid sidan av museum inryms i de befintliga f.d. industribyggnaderna på Ön.

Befolkningsökningen var stadig och jämn hela första delen av 1900-talet. 1960 hade man ca 6700 invånare i staden. 1995 nåddes en topp med 8352 invånare. I och med 2000-talet minskade befolkningen till som lägst ca 7727 personer 2005, men antalet har börjat öka och var 8027 år 2010.

En något senare efterföljare till Brukets träinredningsproduktion kom Marbodal att bli, under 1900-talets andra hälft en allt viktigare arbetsgivare i Tidaholm. Marbodal som kommit att bli landets ledande producent av köksinredningar hade på 1980-talet över 1100 anställda. Efter senare nedskärningar, senast på 2000-talet, hade man mer än halverat personalstyrkan. Numera har volymen åter ökat och Marbodal har för närvarande fler än 600 anställda. Plastindustrin som var inriktad på produktion till fordonsindustrin upphörde 2009. Bofors Plast övergick på 1990-talet i Nobel Plasts ägo, därefter blev det några olika ägare fram till Lear Corporation och senast IAC 2006-2009. Tändsticksindustrin i Tidaholm sysselsätter inte längre så många. Numera har Swedish Match ca 120 anställda i Tidaholm som lär vara världens modernaste tändsticksproducent. Under 1900-talets andra del har även fängelset kommit att bli en betydande arbetsplats i Tidaholm, kriminalvårdsanstalten Tidaholm invigdes 1958 och har idag ca 225 anställda.

Överst: Kyrkogården från söder, odaterad bild. Den enda tydligt urskiljbara gravvården i bild är von Essens stora staketomgärdade vård söder om tornet. Riksantikvarieämbetet. Underst: Foto från sydost, 1890-tal. Bilden exemplifierar hur, med dagens mått mätt, "vildvuxna" 1800-talets och det tidiga 1900-talets kyrkogårdar kunde vara. Högt gräs och buskar framträder i bild snarare än gravvårdar. Västergötlands museum.

Kyrkan och kyrkogårdens historia

1822 drev baronerna Rudbeck och von Essen igenom en sammanbyggnad av medeltidskyrkorna i Agnetorps och Baltaks församlingar. Särskilt Baltaksborna var motsträviga och opponerade sig emot att man kallat deras kyrka för "ful och skröplig". Rudbeck skänkte ett stycke mark för bygget invid Tidaholms bruk, inte långt från den sedermera raserade gamla kyrkan i Agnetorp. Ritningar upprättades av

Konfirmation år 1930, bild från sydost. Närmast i bild till höger syns vård 773-775, se sidan xxx. Idag omges denna vård inte längre av en stenram. Västergötlands museum.

Överst: Tidaböms kyrka avbildad av Ernst Wennerblad 1894. Västergötlands museum. Underst: Församlingshemmet norr om kyrkan, idag Kyrkans hus. Odaterad bild. Västergötlands museum.

Överintendentsämbetets arkitekt Fredrik Blom. Grunden lades 1838 och byggnadsarbetet var helt avslutade 1841. Byggmästare var Jan Bergström från Slöta. Baron Rudbeck bekostade även införskaffandet av en Söderlingorgel.

Kyrkan genomgick en inre och yttre omdaning i nygotisk stil 1892. Arkitekt var Folke Zettervall. Alla dörrar nygjordes och portsmygarna försågs med risaliter och tempelgavlar. Alla hörn fick rusticerade omfattningar. Tornet försågs med en ny spetsigt avslutad lanternin och tornur. Koret fick en raksluten utkränning med dekorerad trefönstergrupp och en liten sakristia i norr. Innertakets flacka tunnvalv byttes mot ett åstak med synlig takstol. Inredningen nygjordes i sin helhet efter ritningar av F A Wahlström. Sist tillkom läktare och predikstol, båda ritade av arkitekt Isak Gustaf Clason 1908. Samma år installerades ett nytt orgelverk av C A Härngren, Lidköping, med behållande av den gamla fasaden. Interiören fick en ny, rik färgsättning med kvaderimitation och bårder på väggarna. Sakristian utvidgades åt norr 1911 av arkitekt Gustaf Lindén.

1934-35 utfördes en ny, total omgestaltning av kyrkorummet, ledd av arkitekt Axel Forssén. Kyrkan gjordes treskeppig med ett nytt, tunnvalvt innertak av masonit, buret av två pelarrader. Bänkarna med sina skurna gavlar ersattes av nya med raka gavlar. 1892 års altarprydnad i form av ett hjulkors ersattes av den gamla kyrkans altarpupsats i rokoko, vars ursprungliga färgsättning framtofs av konservator K J R Johansson. Denne skar även ett kompletterande krucifix i stil med det på Daretorps snarlika altarpupsats. Interiören fick en ny, ljus och enhetlig färgsättning. Borta var sekelskiftets bårder och schabloner.

Flygbild daterad 1935. Vid denna tid omges kyrkogården av en sluten träderans. Tätortsbebyggelse har vuxit fram och finns på samtliga sidor om kyrkan. Själva kyrkogården har bytt karaktär jämfört med de äldre bilderna. Växtligheten är mer stramt hållen och ett stort antal gravvårdar är synliga. Söder om kyrkan spelar de häckomgärdade vårdarna en viktig roll och man ser också flera be vuxna gravkullar omgivna av grusade ytor. Västergötlands museum.

1970-71 renoverades kyrkan av arkitekt Anders Ekman. Vid detta tillfälle tillkom en läktarunderbyggnad med kapprum och toalett samt biutrymmen på läktaren, sistnämnda bl.a. för ett ryggspositiv byggt av Lindegrens orgelbyggeri, Göteborg. I vapenhuset revs den norra läktartrappan och ersattes av en ny. Nytt golv av kalksten inlades där och i koret. En ny "gladare" färgsättning med blått, grönt och grått komponerades av Olle Hellström. Denne konserverade även altaruppsatsen. Korbänkarna slopades för att ge rum åt dopplats.

1989-90 ommålades interiören efter befintlig färgsättning. Väggarna rengjordes. 1994 byttes plåt på lanterninen och tornets takfall. Korskulan fick ny förgyllning. Vid samma tillfälle utbyttes rötskadat virke. Tornfasadernas sentida cementlagningar och silikatfärg borttogs emedan de uppvisade stora spjälkningsskador. Putsen lagades och avfärgades med kalk.

Tidaholms kyrka med kyrkogård anlades vid en tid då Tidaholms bruk etablerats men inte Vulcans tändsticksfabrik. På 1840-talet var samhällsbildningen helt och hållet knuten till bruket. Etableringen av Vulcans tändsticksfabrik på 1860-talet var en viktig faktor för Tidaholms stadsbildning. Den häradsökonomiska kartan, upprättad 1877-1882, visar att så gott som ingen bebyggelse finns kring kyrkplatsen vid denna tid. Kyrkplatsen anlades alltså inte i stadsmiljö utan denna växte fram kring kyrkan först under 1900-talet. På många orter flyttades stadskyrkogården ut från samhällets

centrala del i en process som pågick framför allt under 1800-talet. Detta skedde både av utrymmesskäl men och, inte minst, av hygieniska skäl. I Tidaholm anlades år 1900 Norra begravningsplatsen norr om samhället. Då denna närmade sig full beläggning anlades Östra begravningsplatsen, vilken stod färdig 1933. Gravsättningar har dock skett i stor omfattning på kyrkogården vid Tidaholms kyrka under hela 1900-talet.

Inga skriftliga arkivhandlingar rörande kyrkogården har påträffats. En arkivbild från 1890-talet som visar en del av kyrkogården söder om kyrkan röjer så gott som inga gravvårdar. Marken är dock täckt av hög gräsvegetation samt av busk- och slysnår och det är fullt möjligt att såväl resta gravvårdar som gravkullar döljer sig här. En vård avtecknar sig dock mot kyrkans vägg, nämligen minnesvården över de 46 arbetare vid Vulcans tändsticksfabrik som omkom vid en arbetsplatsolycka 1875. Ett flygfoto från 1935 visar att kyrkogården söder om kyrkan vid denna tid domineras av grusade gravar vilka i stor utsträckning omgärdas av låga häckar. Gravkullar omgärdade av grusyta förekommer också. På vissa gravvårdar finns även gravträd. Sammantaget är denna gestaltning mycket typisk för tiden. Kyrkogården omges vid denna tid i sin helhet av en uppvuxen trädkrans. Kring huvudgången från söder växer prydnadsträd av pelarkaraktär.

Fornlämningar (skyddade av kulturminneslagens 2 kap.)

Agnetorp 24:1 – Minnessten i form av gråstensobelisk söder om kyrkan med text ”TILL MINNET AF 46 FABRIKSARBETARE VÄDLIGEN OMKOMNE DEN 18 FEBR 1875”.

Omkring 100 meter sydost om kyrkan finns

Agnetorp 25:1 – Kyrkgrund. Murarna är fullständigt dolda av en kulle 33x25 meter (V-Ö) och 1 meter hög. Murarnas utsträckning markeras ovanpå kullen med gångar av kalkstensplattor. Den markerade ytan är 26x15 meter (V-Ö). I norra delen av parken finns ett inhägnat gravkor över P.A. Rudbeck med maka.

Övriga noteringar

Observeras bör att de på kyrkogården befintliga gravvårdar/stenar som inte återfunnits på den aktuella gravkartan har numrerats löpande vid kyrkogårdsinventeringens fältarbete (INR= inventeringsnummer).

På grund av kyrkogårdens komplexitet har bevarandeplanen delats upp i fem gravkartor.

Kyrkogården idag

Kyrkogårdens relation till omgivningen

Anläggningen är belägen i centrala Tidaholm, strax norr om Tidån, i skärningen mellan Norra Kungsvägen och Västra Drottningvägen / Östra Drottningvägen. De

Överst: Tingshuset, uppfört 1904 (numera polisstation), finns nordväst om kyrkogården. Mitten: Stadshotellet längs Östra Drottningvägen rakt söder om kyrkogården. Underst: Kungsbroskolan öster om kyrkogården. Foto: 110428:001, 011, 012.

Överst: Norra Kungsvägen löper omedelbart väster om kyrkogården. Mitten: Korsningen mellan Norra Kungsvägen och Västra / Östra Drottningvägen som löper söder om kyrkogården. Underst: Kungsbroskolan med skolgård finns omedelbart öster om kyrkogården. Foto: 110428:006, 010, 005.

tätbebyggda områdena nära kyrkplatsen utgörs mot väster främst av flerbostadshus med affärslokaler i gatuplan. Bebyggelsen är låg, två till tre våningar, och med varierande uppförandetid. Norr om kyrkplatsen finns framför allt bostäder i form av enfamiljshus.

Mellan kyrkogårdens södra avgränsning och Östra Drottningvägen finns ett smalt, källformigt parkliknande område med gräsmatta, rabatter, gångar och ädellövträd. Foto: 110428:013.

I väster finns Gamla torget (ett kvarter skiljer kyrkoanläggning och torg) och i nordväst finns Nya torget, som på motsvarande sätt avgränsas mot kyrkoanläggningen. Omedelbart öster om kyrkogården finns Kungsbroskolan, vars skolgård gränsar mot kyrkogårdens hela östra sida. Nordväst om kyrkogården, invid Norra Kungsvägen, finns det f d tingshuset (1904), numera polisstation. Söder om kyrkogården, på motsatt sida av Östra Drottningvägen, finns Tidaholms stadshotell. Omedelbart norr om kyrkogården finns Kyrkans hus med förvaltnings- och möteslokaler. Platsens historiska kontinuitet betonas genom anläggningens omedelbara närhet till platsen för Agnetorps medeltidskyrka, som finns vid Tidan omkring 100 meter sydost om den nuvarande kyrkoanläggningen.

Avgränsning

Kyrkogården avgränsas i sin helhet av stenmur i varierande utförande. Mot söder finns en till största delen friliggande mur som längs hela utsidan är dold av en tät rhododendronhäck. På insidan är längs den östra halvan en uppvallning av jord upp till murkrönet. På den västra halvan exponeras muren, vilken är lagd av natursten och påtagligt mossbeväxt. Mot väster är muren helt friliggande, av natursten och delvis mossbeväxt. Krönet är i tämligen hög grad beväxt med sedum och ställvis delvis jordtäckt. Mot Norra Kungsvägen är muren högre från södra änden fram till en bit innan entrén i väster. Muren åt norr är i den västra delen helt friliggande med krönet helt täckt av mossa och sedum. Merparten av sträckningen har dock på utsidan en gräsbevuxen släntning från marknivå upp till murkrön. Muren åt norr är låg och på den släntade sträckan lagd av huggen sten med skarp kant. Muren mot öster är mot utsidan friliggande och gränsar närmast till en buskagebevuxen rabatt vilken utgör en del av Kungsbroskolans anläggningar. I norra delen finns en kortare helt friliggande mursträcka, som på insidan är låg. Merparten av östmuren är på insidan släntad från marknivå upp till murkrön.

Överst: Avgränsning mot söder, östra delen. Mitten: Avgränsning mot söder, västra delen. Underst: Avgränsning mot väster. Foto: 110428:014, 015, 017.

Överst: Entré i söder. Mitten: Entré i väster. Underst: Entré i norr. Foto: 110428:040, 028, 032.

Huvudentréer finns i söder och väster. Entrén i söder ligger mitt för långhusets port åt söder, medan entrén i väster ligger mitt för kyrkans västport i tornet. I söder finns två kvadratiske stolpar av sammanmurade skivor i sedimentär sten, vilka kröns av dubbla lockhällar samt stenklot. Grind saknas. Entrén i väster är av motsvarande utförande och grind saknas även här. I norr finns en enklare, liten entré där två resta, huggna hällar i sedimentär sten flankerar en enkel, svartmålad järngrind med spjälmotiv. I kyrkogårdens

Överst: Avgränsning mot öster. Underst: Avgränsning mot norr, östra delen. Foto: 110428:039, 031.

Överst: Avgränsning mot väster. Underst: Avgränsning mot norr, västra delen. Foto: 110428:025, 030.

nordöstra del, längs den östra sidan, finns en enkel öppning i den låga muren.

Kyrkogården saknar tät, sammanhängande trädkrans. På den södra sidans insida finns ett par stora ekar. Söder om kyrkogården, mellan muren och Östra Drottningvägen, finns ett litet gräsmattebevuxet område med rabatter, bänkar och en gångstig. Här finns också en grupp stora bokar. På den västra sidans utsida finns enstaka ek och lönn. Den tätaste trädförekomsten finns längs den norra mursträckan, på vars insida finns en rad av ek och enstaka lönn. Längs mursträckan mot öster finns en ek och en lönn. Sidans främsta karaktärsdrag är ett antal höga pyramidtuor som står i rad längs insidan av muren. Raden är gluggig vilket ställvis ger intryck av ett antal mindre grupper snarare än en rad.

Tidaholms kyrka, bild från söder. Foto: 110428:397.

Byggnader och andra anläggningar

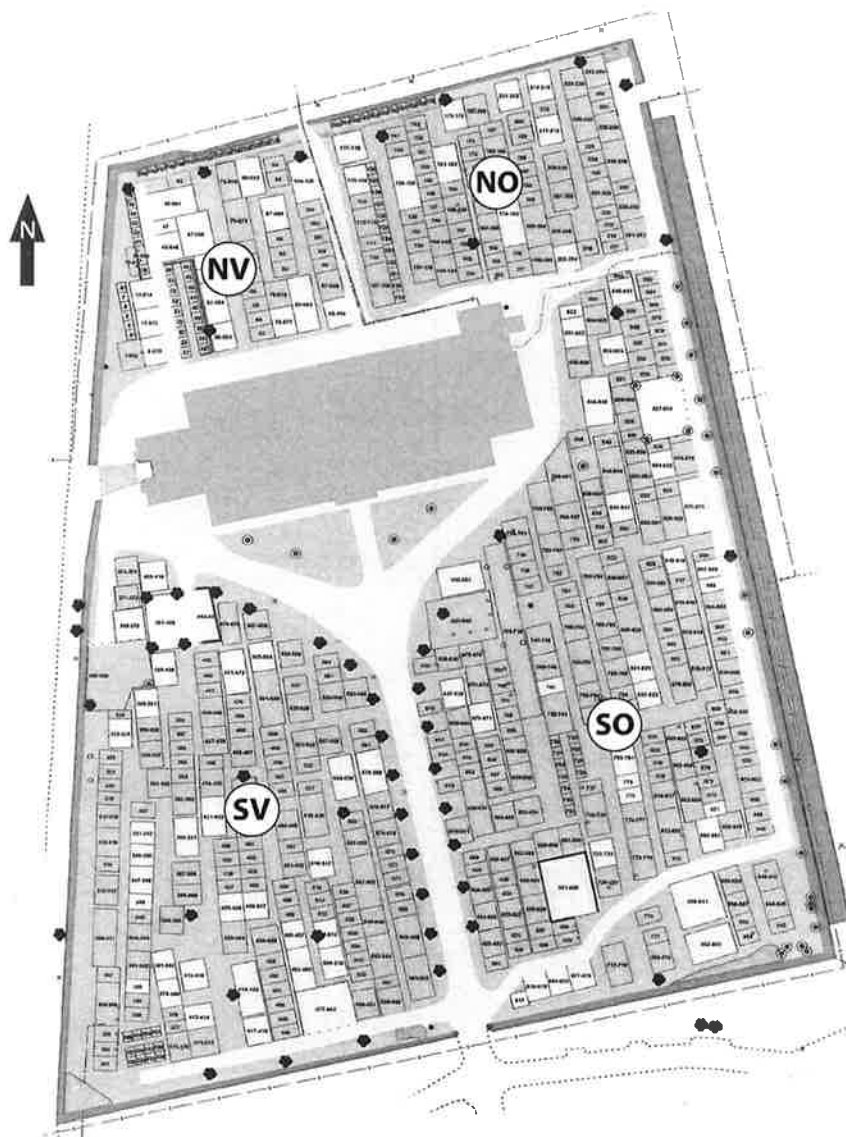
Tidaholms kyrka uppfördes 1841 i nyklassicistisk stil efter ritningar av Fredrik Blom. Dess nuvarande framtoning med nygotisk lanternin, tornur, tempelgavlar, slätputsade omfattningar och gesimser är ett verk av Folke Zettervalls genomgripande renovering 1892 liksom korutsprång med trefönstergrupp. Den treskeppiga interiören tillkom vid Axel Forsséns renovering 1935 och är ett helgjutet exempel på dennes arbeten.

Kyrkan består av ett långhus med utkragande mittportal och smalare, rakslutet kor från 1892 i öster. Norr om koret är en sakristia från 1911. I väster är ett torn med utkragande portal.

Fasaderna är spritputsade och vitkalkade. Portrisaliterna, de breda hörnkedjorna och takfotsgesimserna samt fönsterkrönens omfattningar är slätputsade och vitkalkade. Risaliterna kröns av tempelgavlar med uppskjutande spetsar som bär kors av koppar. I varje sida av tornets klockvåning är en rundbågad ljudglugg med raka parluckor, klädda med liggande brunmålad panel. Dessa härrör sannolikt från 1892. I tornets takfot är i varje sida en urtavla som skjuter upp i takfallen. Dessa tillkom 1892 och bär svarta romerska siffror mot en vit botten.

De rundbågade långhusfönstren har korspost och sex öppningsbara lufter med sex rutor var, med undantag av lunetterna som har fyra. I korets östvägg är en rundbågad trefönstergrupp där det mellersta fönstret har tio rutor och sidofönstren åtta. Det stickbågade sydfönstret har enkel öppningsbar luft med 30 svagt färgade antikglas i blyspröjs. Sakristian har två rundbågade fönster med korspost och fyra öppningsbara lufter, varav de nedre har två rutor var. Ovan västportens tempelgavel är två smala rektangulära fönster med två rutor var i enkla lufter. Nästa våning har ett litet rektangulärt fönster i norr och söder, båda med enkla ospröjsade lufter.

Långhus, kor och sakristia bär flacka sadeltak med täckning av kopparplåt. Tornstaket tillkom 1892 och utgörs av en flack huv som bär en åttasidig öppen lanternin. Denna har fyra rundbågade öppningar med järnstaket och krönande

Gravkarta över Tidabolms kyrkogård med de områdesbeteckningar som används i denna rapport. Karta: Tidabolms pastorat.

spetsgavlar i vars topp är förgyllda kors. Lanterninen bär i sin tur en spetsig spira som kröns av ett förgyllt kors på kula. Hela taket täcks av kopparplåt. Den profilerade vitmålade takfoten bärs av konsoler med diamantrustik och gör på mitten av varje sida en rundbåge för de uppskjutande urtavlor.

Kyrkogårdens disposition

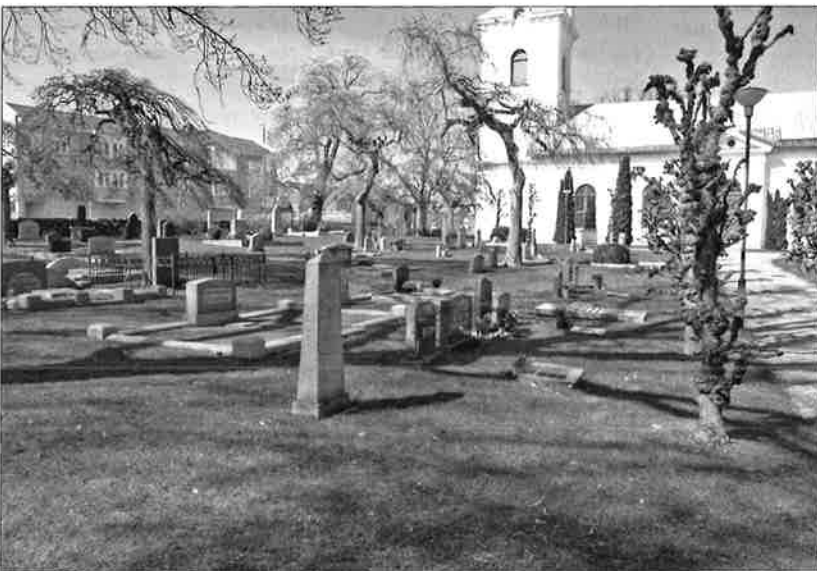
Kyrkogården har en rektangelartad form där västsidans vinkel avviker och gör att södra sidan är av betydligt större längd än den norra. Kyrkobyggnaden ligger på kyrkogårdens norra halva, på kyrkogårdens högsta del. Höjdskillnaderna är små, men söder om kyrkan sluttar marken åt söder, öster om kyrkan åt öster och norr om kyrkan sluttar marken svagt åt nordost. Kyrkogården är i huvudsak gräsmattebevuxen. På kyrkogårdens södra halva finns enstaka exemplar av lind och tuja. I det sydöstra hörnet finns en grupp stora, höga tujor. Den västra halvan av kyrkogårdens södra del får sin prägel av ett större antal gravträd av alm och ask, knutna till enskilda gravvårdar. Här finns också en enstaka stor

Område NV, bild från sydost. Foto 110428:139.

Område NO, bild från öster. Foto 110428:146.

Område SV, bild från söder. Foto 110428:252.

Område SO, bild från norr. Foto 110428:139.

Område SO, bild från norr. Foto 110428:139.

lönn. På kyrkogårdens norra del, norr om kyrkan, finns en enstaka stor ek.

Kyrkogårdens huvudgång i grus sträcker sig från entrén i söder rakt fram till kyrkans port i söder. Gången flankeras av en allé av pelarklippta ädellövträd, vilka utgör ett viktigt karaktärsdrag. Huvudgången viker av åt väster och öster framför kyrkans sydport och bildar en sammanhängande grusgång kring hela kyrkobyggnaden. Mellan entrén i väster och kyrkans västport har lagts gatsten. På kyrkogårdens norra halva finns några smalare grusgångar, dels från entrén i norr fram till kyrkan, dels längst i väster, parallellt med västmuren och längst i öster, parallellt med östmuren. Längst i norr, parallellt med nordmuren, löper en smal gång lagd av sedimentär sten.

Kyrkogården är i sin helhet belagd med gravvårdar, vilka är anlagda i nord-sydliga rader. Raderna är i många fall dubbla, men strukturen är inte entydig och det förekommer kortare rader och delar av rader som är förskjutna i

förhållande till omgivande radsystem. Att stenramar och hela gravvårdar genom åren avlägsnats bidrar också till att luckor och små öppna ytor skapats på hela kyrkogården. Formell kvartersindelning saknas.

De järnstaketomgärdade vårdarna utgör ett betydelsefullt inslag på vissa delar av kyrkogården. Bild från området längst i sydväst. Foto: 110428:161.

Gravvårdskaraktärer

Tidaholms kyrkogård ger ett heterogent intryck både vad gäller gravvårdstyper och gravvårdarnas datering. Antalet gravvårdar med explicit datering från 1800-talet är tämligen litet, ungefär ett trettiotal. Av dessa är en från 1840-talet, ett fåtal från 1860-1880-talet och merparten från 1890-talet. Det stora antalet gravvårdar härrör från 1900-talet. Gravsättningar har skett under hela detta sekel. Fokus ligger på perioden 1900-1980, men gravsättningar finns också från seklets avslutande del. Gravsättningarna är inte tydligt geografiskt skiktade med hänsyn till tiden. Istället är ett av karaktärstragen att gravsättningar från skilda tider blandas med varandra över hela kyrkogården. Karaktären av mosaik förstärks också rent rumsligt genom det stora antalet bevarade omgärdade gravvårdar. På kyrkogården finns omkring åttio stenramvårdar, omkring femton järnstaketomgärdade vårdar, fyra kättingomgärdade vårdar samt två vårdar omgärdade av buxbomshäck. De omgärdade vårdarna finns på hela kyrkogården, många gånger också samlad i större eller mindre grupper. Det senare är särskilt fallet på kyrkogårdens nordvästra del samt i det stora

Överst: Vård 93. Underst: Vård 95, kyrkogårdens enda gravkulle. Den är bevuxen med murgröna. Foto: 110428:076, 095.

Långsmala vårdar av tunna kalkstensramar återkommer i området norr om kyrkan. Vårdarna 217, 218, 219 och 220. Foto: 110428:125.

området sydväst om kyrkan (avgränsat av kyrkobyggnad, huvudgång samt muren mot söder och väster - område SV i denna inventering). Till en viktig del av karaktären räknas också kyrkogårdens olika former av gravträd (se understa bilden sidan 24). Dessa förekommer framför allt inom området sydväst om kyrkan (område SV) liksom i några fall i området sydost om kyrkan (område SO). Förutom alm och ask förekommer i detta sammanhang tuja och idegran.

Till kyrkogårdens äldre gravvårdar räknas de små, tunna kalkstensramar, i merparten av fallen helt utan huvudsten och därmed också textfält, som finns på kyrkogårdens norra del på platserna 56, 93, 158-159, 178, 187, 217, 218, 219 och 220. På plats 158-159 finns även resta huvudstenar, varav en med datering 1891. Flertalet av dessa ramar är fyllda med växtlighet av murgröna eller vintergröna. Det är troligt att deras datering överlag är 1800-tal. Gravvårdstypen knyter troligen an till den bevuxna avlånga, smala gravkullen som ännu i mitten av 1900-talet förekom talrikt på många kyrkogårdar. På Tidaholms kyrkogård förekommer en sådan, täckt av murgröna, på plats 154 vid kyrkans nordöstra hörn. Dessa båda gravvårdstyper utgör kanske Tidaholms kyrkogårds mest avvikande gravvårdstyper med en stark koppling bakåt i historien.

Av 1800-talsvårdarna i övrigt utgörs ungefär hälften av mer dominanta vårdtyper i form av högresta, smala vårdar, ett par järnkors och några järnstaketomgärdningar, medan den andra hälften istället består av påtagligt små vårdar i form av resta miniatyrstenar och små hällar. Samtliga vårdtyper är typiska för tiden. En slags polarisering råder således mellan de stora vårdtyperna med borgerlig prägel och de små vårdar som många gånger markerade ensambegravningar. På Tidaholms kyrkogård markerar dock också många av miniatyrvårdarna familjegravar.

De höga smala vårdarna är vanligt förekommande från senare delen av 1800-talet fram till och med 1920-talet. Till de vanligaste typerna hör vården som refererar till obeliskens gestalt och utgör en slags stilisering av denna. Genomsnittet är rektangulärt och vården är två- eller tredelad där den översta, långsträckt delen är avsmalnande uppåt. Det

Höga, smala vårdar från 1800-talets slut och 1900-talets början. Övre raden samt nedre raden vänster och mitten exemplifierar obeliskinspirerade stenar, medan nedre raden höger visar exempel på den romantiskt influerade bantastenen inspirerad av naturens former. Övre raden vänster: Vård 100, datering 1894. Övre raden mitten: Vård 672-674, datering 1877. Övre raden höger: Vård 315-316, datering 1904, titel lantbrukare. Undre raden vänster: Vård 190-191, datering 1900, titel lantbrukare. Undre raden mitten: Vård 660-661. Undre raden höger: Vård 401-408 (en av flera hundstenar), datering 1905, titel disponent, kommandör af kungl. Vasaorden. Foto: 110428:080, 289, 155, 112, 285, 198.

spetsiga krönet är ofta pyramidformat. Denna vårdtyp är som vanligast under 1880-talet fram till sekelskiftet 1900, men förekommer även till och med 1920-talet. Goda sådana exempel på Tidaholms kyrkogård är vård 100 med datering 1894, vård 190-191 med datering 1900 och titel lantbrukare, vård 315-316 med datering 1904 och titel lantbrukaren, vård 417-418 med datering 1899 och titel *bemmansägare*, vård 471-473 med datering 1893 och titlarna *organist* och *kantor*, vård 672-674 med datering 1877 och vård 660-661 utan datering. Den sistnämnda vården exemplifierar också hur bearbetningen av stenarna förändras då stenindustrin i högre grad mekaniseras under 1800-talets sista decennier. Den hårda graniten eller diabasen förses då i större utsträckning med blästrade dekormotiv. En av de absolut äldsta gravvårdarna på kyrkogården är vård INR 2, vilken utgörs av ett fragment av en hög smal, sedimentär sten. Det är en kvinnovård med datering 1863 som är lutad mot muren i kyrkogårdens nordöstra hörn.

Till de mer dominanta höga smala vårdarna hör också de grovhuggna höga vårdarna med romantisk influens knuten

En av kyrkogårdens allra äldsta vårdar utgörs av fragmentet INR 2, en del av en hög smal, obeliskinspirerad sten. Det är en kvinnovård med dateringen 1863. Foto: 110428:161.

Något lägre vertikalsträckta vårdar i olika material och ytgestaltning. Samtliga med någon form av brutet krön. Övan vänster: Vård 150, datering 1898. Övan mitten: Vård 322, datering 1899, titel hemmansägare. Övan höger: Vård 628-631. Vänster: Vård 164, datering 1925. Foto: 110428:093, 157, 277, 104.

till nationalromantiken. De riktigt stora, massiva varianterna benämndes av samtiden bautastenar. De nationalromantiskt präglade vårdarna förekommer framför allt från 1800-talets slut och fram till omkring 1930. Ett tydligt sådant exempel finns framför allt på den staketomgårdade vården 401-408, datering 1905 och titel *disponent* samt *kommendör af kungl. Vasaorden*. Vården diskuteras vidare nedan.

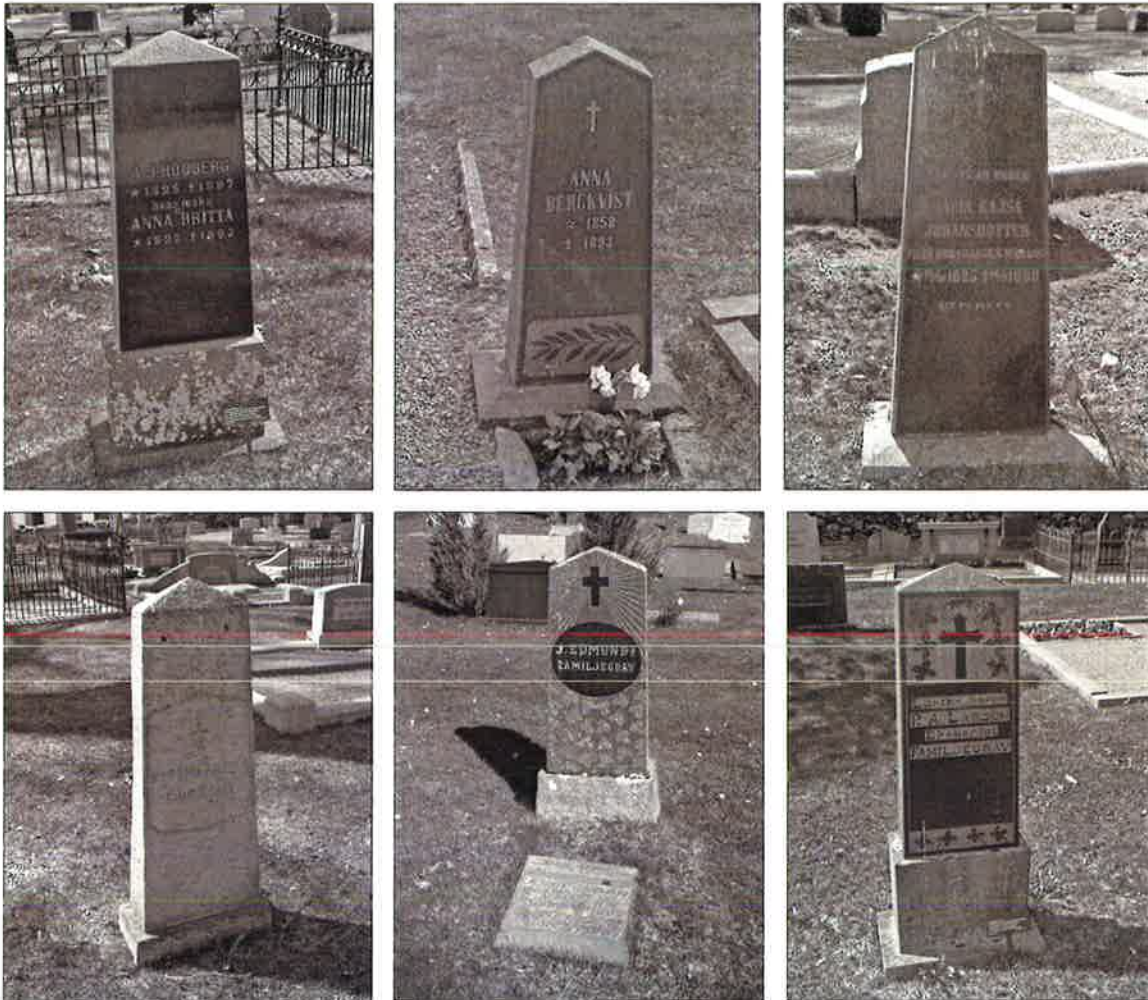
Överlag var vårdar med vertikal orientering vanliga under senare delen av 1800-talet och det tidiga 1900-talet, också sådana med mindre tydlig influens från obeliskan eller bautastenen. Sådana exempel på Tidaholms kyrkogård är vård 150 med datering 1898 och ett ovanligt, delvis inverterat bågformat, asymmetriskt krön, vård 164 med datering 1925 och en antydd naturromantisk influens. Naturinspiration antyds också genom det brutna krönet på vård 322 med datering 1899 och titel *hemmansägaren*. Vård 628-631 är typisk i sitt utförande med brutet krön och textmedaljong i upphöjd relief.

Ett viktigt drag i tiden vid 1800-talets andra hälft var gravvårdens unika gestaltning. Då de s k katalogstenarna blev allt vanligare under slutet av 1800-talet och tidigt 1900-tal blev antalet stenvårdar på kyrkogårdarna allt större och det blev enklare att på olika sätt bearbeta stenarna. Följden av massproduktionen blev att ett stort antal identiska eller mycket likartade gravvårdar tog plats på de svenska kyrkogårdarna. De som genom sin gravvård ville markera en status som höjde sig över det allmänna nödgades ta till allt mer dominanta och/eller mer raffinerat arbetade stenar. Det tydligaste exemplet på detta bland de höga smala vårdarna är vård 927-934 med kraftigt avsmalnande form, grovhuggen yta med kraftig fiskbensmönstring och tvåsidiga textfält inom slät medaljong. Vården omnämns även på sidan 35 medan.

Raffinerat formad och bearbetad huvudsten på vård 927-934. Trolig datering omkring sekelskiftet 1900. Foto: 110428:354.

Ett litet stycke in på 1900-talet blir en betydligt mer nedtonad variant av den vertikalsträckta vården allt vanligare. Det handlar om en betydligt lägre vård där gestaltningen i sin grund hämtats från obeliskan. Som regel

Låga men alljämt tydligt vertikalkräkta värdrar med stilnärlig influens från den stiliserade obelisk. Övre raden vänster: Vård 114, datering 1893. Övre raden mitten: Vård 942, datering 1893. Övre raden höger: Vård 854, datering 1900, titel änka. Undre raden vänster: Vård 563-565. Undre raden mitten: Vård 693-694. Undre raden höger: Vård 429, titel lantbrukare. Foto: 110428:085, 367, 336, 245, 297, 213.

är denna vård tvådelad och gärna utförd i mörk granit eller diabas. Förutom spetsigt krön förekommer många gånger ett rundat krön. Den nedtonade vertikalkräkta värden förekommer redan under senare delen av 1800-talet. Den är inte en statusmarkör på samma sätt som de mer dominanta stiliserade obeliskerna som diskuteras ovan. Exempel är vård 114 med datering 1893, vård 488, vård 563-565, vård 750-751 med datering 1896, vård 854 som särskilt bör uppmärksammas också då det är en tidig kvinnovård med datering 1900 och titel *änka*. Ytterligare en kvinnovård av samma typ är vård 942 med datering 1893. Denna vårdtyp försågs ofta med detaljrik blästrad dekor. Antalet sådana på Tidaholms kyrkogård är litet, fina exempel är vård 429 med titel *lantbrukare* och inte minst vård 693-694 med en effektfull komposition bestående av svart textmedaljong, kors omgivet av strålar samt en mycket dekorativ lövmönstring.

Till de statuspräglade värdena hör definitivt obelisk. Ett av kyrkogårdens mest signifikanta minnesmärken är den minnessten i form av en granitobelisk i monumentalformat som rests till minne av de omkomna vid arbetsplatsolyckan på Vulcans tändsticksfabrik 1875. Något paradoxalt minner

Den monumentala obeliskan på plats 704-716 utgör ett blicksfång söder om kyrkan. Stenen minner om de omkomna i en olycka vid tändsticksfabriken 1875. Foto: 110428:300.

Vård 606-607, datering 1900. Foto: 110428:269.

alltså i detta fall en högstatuspräglad gravvårdstyp om medborgare ur en utpräglad arbetarklass. KOLLA DETTA. Minnesstenens text lyder "Till minnet af 46 fabriksarbetare våldligen omkomne den 18 febr. 1875". På kyrkogården i övrigt finns ytterligare en obelisk på plats 606-607 i mörk granit eller diabas och med datering 1900.

Som nämnts inledningsvis utgör beståndet av omgärdade vårdar ett betydelsefullt karaktärsdrag på Tidholms kyrkogård. Till 1800-talets former av omgärdningar hör järnstaketet. Nyttjandet av gjutjärn för gravvårdar utgjorde ett viktigt bidrag till den mångfald som präglade det sena 1800-talets gravvårdsskick. De staketomgärdade vårdarnas förekomst är fokuserad dels till området omedelbart söder om kyrkans västport, dels till kyrkogårdens sydvästligaste del nära muren åt söder. Några staketomgärdningar finns också öster och norr om kyrkan. Den sammanhållna gruppen nära kyrkans västport domineras av den mycket omfångsrika, oregelbundet formade vård 362-368. Dess yta är grästäck och huvudstenarna utgörs av sex hållar samt en mörk, oregelbundet formad sten som förefaller utgöra sockel i en komposition där överdelen saknas. Stenen är tydligt romantiskt influerad med sin organiska form och med en längre sentens i frakturstil. Dateringen är 1894, texten lyder "Ryttmästaren i Kongl. Lif regementets busar corps högvälborne friherre Hans Henrik von Essen 1820-1894". Koppling till kolla Eriks text. Hållarna innehåller titlarna *förste hovmarskalken, friherren* samt fyra förekomster av

Sydväst om kyrkobyggnaden finns en grupp statuspräglade vårdar, av vilka flera är järnstaketomgärdade. Gruppen domineras av den stora vården 362-368. Huvudstenarna utgörs av sex bällar samt en sockel till ytterligare en huvudsten (infälld i bild). Den äldsta dateringen är 1860. Vården minner om släkten von Essen och innehåller titlarna ryttmästare i kongl. lifregementets husargods, högvälborne friherre, friherre, friherrinna och förste hovmarskalk. Foto: 110428:259, 179.

Vård 401-408, tidigaste datering 1883, titlar disponent vid Vulcans tändsticksfabriker 1874-1905, kommendör af kungl. Vasaorden, brukspatron, generalmajor, generalfältygmästare. Detalj i form av barnvård i marmor infälld i bild. Foto: 110428:200.

friherrinnan. På hållarna finns dateringar från 1860 till 1985. Ytterligare två staketomgärdade vårdar tillhör gruppen. Vård 401-408 har fyra huvudstenar, varav den höga, naturromantiskt präglade stenen med datering 1905 redan nämnts ovan. Den har texten "Hans Gustafsson, disponent vid Vulcans tändsticksfabriker 1874-1905, kommendör af Kungl. Vasaorden, 1847-1905, hans maka Fanny von Zweigbergk, 1854-1939". På övriga huvudstenar finns titlarna generalmajor,

Kyrkogårdens buxbomsomgärdade vårdar är två till antalet. De utgör viktiga rester av en vårdtyp som under 1900-talets första hälft var ett karaktärsinslag på kyrkogården. Överst: Vård 409-410, titel förman. Underst: Vård 681-688. Huvudsten saknas helt på denna vård. Foto: 110428:202, 292.

generalfältygmästare samt *brukspatron*. Särskilt intressant är den lilla barnvården, daterad 1886, i form av en uppslagen bok i marmor. Även denna kategori tillhör 1800-talsromantikens återkommande gravvårdsmotiv. En viktig del av vårderna utgör de fyra äldre gravträden av alm, placerade i vart och ett av hörnen. Till gruppen sluter sig också den häckomgärdade vårderna på plats 409-410. Vården omges av en kraftig buxbomshäck. Den odaterade huvudstenen, är av låg och bred typ och bär titeln *förman*. På kyrkogården finns ytterligare en buxbomsomgärdad vård. Det är den mycket stora 681-688, med grusad yta men helt utan huvudsten. Buxbomsvårdarna är ett viktigt arv med rötter tillbaka till 1800-talet. De staketomgärdade vårdarna på kyrkogårdens sydvästligaste del är sex till antalet och dateringarna sträcker sig från 1891 till 1925. Den dominerande vårderna är 477-482 som är till ytan mycket stor och med en huvudsten i form av ett gravhus där det klassiska templet utgör grundmotivet. Hörnen betonas av markerade kolonner och det svängda taket kröns av en stor kalk. Första datering är 1915. Andra staketomgärdade vårdar i gruppen är vård 417-418 med datering 1899 och titeln *hemmansägare*, vård 511-512 med gravträd av alm och datering 1924 samt försedd med texten

Den monumentalt anlagda vård 477-482 med datering 1915. Foto: 110428:259, 221.

Ovan vänster: Vård 511-512, datering 1924 och med text "ingenjören vid Vulcans såndsticksfabrik". Överst höger: Vård 417-418, datering 1899, titel hemmansägare. Underst höger: Vård 381-382, datering 1923. Foto: 110428:233, 206, 191.

Överst: Vård 419-422, första datering 1891. Mitten: Vård 375-376, datering 1942. Underst: Vård 927-934. Foto: 110428:208, 189, 355.

"Ingenjören vid Vulcans tändsticksfabrik Herman Söderlindh 1850-1924...", vård 381-382 med datering 1923 samt vård 419-422 med första datering 1891. Till de storslagna vårdarna i denna grupp hör definitivt också vård 375-376 i form av en komposition med kalk på podium omgivet av en omfattande sockelplatta. Sockeln och det massiva podiet med textfält utgör vårdens dominerande delar. Dateringen är 1942. Bland kyrkogårdens övriga staketomgärdade vårdar kan särskilt omnämnas ett par stycken. Vård 927-934 har redan omnämnts ovan för sin särpräglad gestaltade, grovhuggna

Överst: Den nygotiskt influerade vård 117-118, titel fotograf. Underst: Detaljrikt dekorerat kors på sockel av sedimentär sten. Plats 325, datering 1874. Foto: 110428:086, 159.

och fiskbensmönstrade huvudsten. Det är en dominant vård också i kraft av omgärdningens storlek och de fyra höga tujorna, en i varje hörn. Trolig datering är kring sekelskiftet 1900. Vården utgör en fokuspunkt i området öster om kyrkan. Vård 117-118 norr om kyrkan har en staketomgärdning med tydlig nygotisk influens, vilket helt knyter an till det sena 1800-talets arkitektoniska strömningar. Omgärdningen tillåts här dominera helt, huvudstenen utgörs av en liten häll med texten "Fotograf Ad. Lidwalls familjegrav, Kristus är mitt liv, döden min vinning".

Vård INR 1, ett gjutjärns kors utan inskription sydväst om kyrkan helt nära muren mot väster. Foto: 110428:160.

Överst: Strax sydväst om kyrkan finns kyrkogårdens äldsta daterade vård. Korset i gjutjärn är daterat 1845. På marken ligger plattor i sedimentär sten. Underst: Vård 650-653, datering 1929 och med text "disponenten vid Vulcans tändsticksfabrik 1906-1929...". Foto: 110428:188, 281.

Till gjutjärnsvårdarna sluter sig också järnkorsen, vilka utgjorde en typisk, ofta statuspräglad gravvårdstyp under 1800-talets andra hälft. På Tidaholms kyrkogård finns tre sådana. Vård 371-372 utgör kyrkogårdens i särklass äldsta daterade vård. Årtalet 1845 innebär att vården är tillkommen fyra år efter kyrkans uppförande. Förutom av det höga järnkorset markeras vården av ett antal plattor i sedimentär sten som bildar en rektangel framför korset, liksom rester av en tunn, mycket låg stenram. Vård 325 utgörs av ett kraftigt dekorerat, genombrutet kors med en ängel vid foten. Korset står på en sockel av sedimentär sten försedd med textfält. Dateringen är 1874 och gravvården är en ensamvård. Det tredje gjutjärnskorset på plats INR 1 finns helt nära muren mot väster. Det är ett lägre kors utan sockel och helt i avsaknad av inskrift. Det är möjligt att någon form av textplatta redan tidigare funnits på vården. Alla tre kors befinner sig inom det område söder om kyrkans västport där den ovan diskuterade gruppen av staketomgärdade vårdar med direkt koppling till Tidaholms viktigaste industrier också finns. Detta stärker bilden av områdets högstatusprägel, något som också är logiskt med tanke på läget inom kyrkogården. Områden nära huvudgångar och kyrkans entréer har ofta

Överst: Vård 617, datering 1931. Mitten: Vård 50-51. Underst vänster: Vård 52-54, titel åkare. Underst höger: Vård 55, datering 1934. Foto: 110428:273, 063, 064, 065.

varit eftertraktansvärda gravsättningsplatser med tanke på närheten till den passerande församlingen.

På Tidaholms kyrkogård finns också ett mindre antal kättingomgårdade gravvårdar. De härrör från 1920-tal fram till omkring 1940. Tre av dessa har ett likartat formspråk, med grov kätting mellan kraftiga stolpar i sten som är antingen grovhuggna eller släta. Exempel på detta är vård

Överst: Den fina vård 846-848 vars gestaltning är sammanhållen med kraftig ram, accentuerade hörn och en stiliserad tempelgavelsten. Datering 1919, titel lantbrukare. Underst vänster: Vård 509-510, datering 1926. Underst höger: Vård 802-805 som framhävs särskilt genom sitt stora format. Foto: 110428:331, 230, 317.

650-653, daterad 1929 och med texten "Disponenten vid Vulcans Tändstickfabrik 1906-1929 r.v.o. r.n.o. Gunnar Wallgren...". Den fjärde kättingomgärdade vårderna har ett annat, mer delikat formspråk med klassicistisk anstrykning. Finlemmade stenstolpar bär här upp en relativt klen kedja i ärgad koppars. Huvudstenen utgörs av en kalk på ett podium försett med textfält. Dateringen är 1931.

Det stora antalet omgärdade vårdar på Tidaholms kyrkogård utgörs av stenramvårdar. Dessa är inte på samma sätt som staketvårdarna knutna till 1800-talet utan förekommer framförallt från inledningen av 1900-talet fram till strax efter mitten av detta sekel. Det rika beståndet av stenramomgärdade vårdar på Tidaholms kyrkogård förekommer i samlade grupper framför allt på kyrkogårdens nordvästra del, i den södra halvan av det sydvästra området och nära muren längst i sydost. De aktuella vårdarna daterar sig huvudsakligen till perioden 1920-tal till 1960-tal.

De tidiga formerna är ofta påkostade med en kraftigt förkroppad, rundad ram och hörnmarkeringar i form av klot. Huvudstenen är ofta integrerad med ramen, antingen så att textfältet inryms på en slät yta mitt på den bakre gaveln eller som en tydlig resning med krön i en mjukt svepande bågform. Triptykmotiv, där en rest huvudsten trappas av

Överst: Vård 57-59, datering 1926, titel rörledningsentreprenör, fabrikö; rörläggare och postmästare. Infälld detalj av häll på samma vård. Underst: Vård 95-96, datering 1929, titel poliskonstapel. Foto: 110428:066, 067, 078.

mot ramen med flankerande stenar med sluttande krön, förekommer också. Även tidiga stenramvårdar kan istället vara försedda med huvudsten i form av en häll ute i den grusade ytan eller med en rest sten som är helt fristående från ramen. Exempel är den fina gruppen norr om kyrkan som utgörs av en rad på platserna 50-51, 52-54 med titel *åkare*, 55 samt 57-59. Dateringen på alla de tre förstnämnda vårdarna är troligen 1930-tal. Den sistnämnda vården är intressant även på grund av titlarna. De tre hällarna innehåller titlarna *rörledningsentreprenör*, *fabrikö*, *rörläggare* och *postmästare*. Den centrala hällen knyter med sin dekor i form av ett rör an till yrket. Dateringen är 1926. Vården har koppling till den helt näraliggande vård 70-72, vilken markeras av en snarlikt häll med titlarna *rörledningsentreprenör* och *fabrikö*. Dateringen är 1948. Fler exempel på den äldre typen av stenramvård med rundat krön är vård 542-544. Den stora vården har troligen en 1930-talsdatering och är försedd med en rest, låg och bred huvudsten. Ramens hörn är markerade med korta hörnstolpar med avfasade krön, vilket tillhör formspråkets typiska drag. Liknande stenramomgärdningar förekommer exempelvis på platserna 483-485, 509-510, 802-805 och 846-848.

Överst: Vård 45-46 (närmast) samt vård 47, datering 1926. Mitten: Vård 360-361, datering 1927, titlar konditor, kyrkovård. Underst: Vård 824-825, datering 1926. Foto: 110428:060, 173, 324.

Vård 95-96 är försedd med hörnklot och har en rest huvudsten med datering 1929 och titel *polis-konstapel*. Den kraftiga ramen har ett kantigt formspråk med spetsigt krön. Den här varianten med ett mer rätlinjigt formspråk förekommer på fler platser. Ytterligare ett gott exempel på kyrkogårdens norra del är vård 45-46 med hög ram och en bastant huvudsten med grovhuggna sidor. På kyrkogårdens södra del återkommer motsvarande kraftiga och rätlinjiga ram exempelvis på plats 360-361 med dateringen 1927 och titlarna *konditorn* och *kyrkovärden*, på plats 431-433 och på plats 824-825.

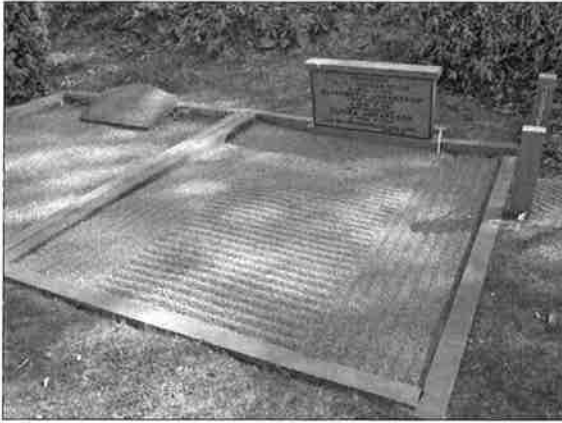

Överst vänster: Vård 104-106, datering 1940, titel smed. Överst höger: Vård 516-517, datering 1967, titlar häradssdomare, källarmästare. Underst vänster: Vård 201-202, titel länskskolvaktaren. Underst höger: Vård 214-215, datering 1959, titel disponent. Foto: 110428:081, 109, 116, 235.

Frammot 1940-talet kom stenramvården mer genomgående att skifta uttryck mot tunnare, helt rätlinjiga ramar vilka helst utfördes i röd eller mörk granit eller i diabas. Detta sker ungefär vid samma tid som den låga, breda huvudstenen på allvar tar över från de vertikalt orienterade resta stenarna. Detta var en utveckling som pågått åtminstone under hela 1930-talet. De låga breda huvudstenarna får från 1940-talet ett tydligt rätlinjigt, avskalat uttryck som knyter an till en rörelse från det dekorerade och mot en nedtoning av de socialt hierarkiska visuella uttrycken på kyrkogårdarna. I folkhemmets anda tonades uttrycken för de högsta och de lägsta klasserna ned. I grunden kvarstår detta stiluttryck under resten av den tid stenramvårdar vanligen anläggs, alltså omkring fram till och med 1960-talet. De flesta stenramvårdar på Tidaholms kyrkogård knyter an till detta formspråk. Ett exempel på den mer sentida varianten av ramomgärdning är vård 104-106 med datering 1940 och titeln smed. Smederna var viktiga personer i det lokala sammanhanget med en stark position vid Tidaholms bruk. Detta är kyrkogårdens enda gravvård med denna titel. Fler exempel på tunna, släta stenramar finns exempelvis på plats 179-183 med datering 1950, plats 201-202 med titel länskskolvaktaren, plats 214-215 med datering 1959 och titel disponent, plats 340 med datering 1957 och titel tryckeriföreståndare, plats 618-619 med datering 1956 och titlarna förman och sjuksköterska,

Överst: Vård 340, datering 1957, titel tryckeriföreståndare. Foto: 110428:166.

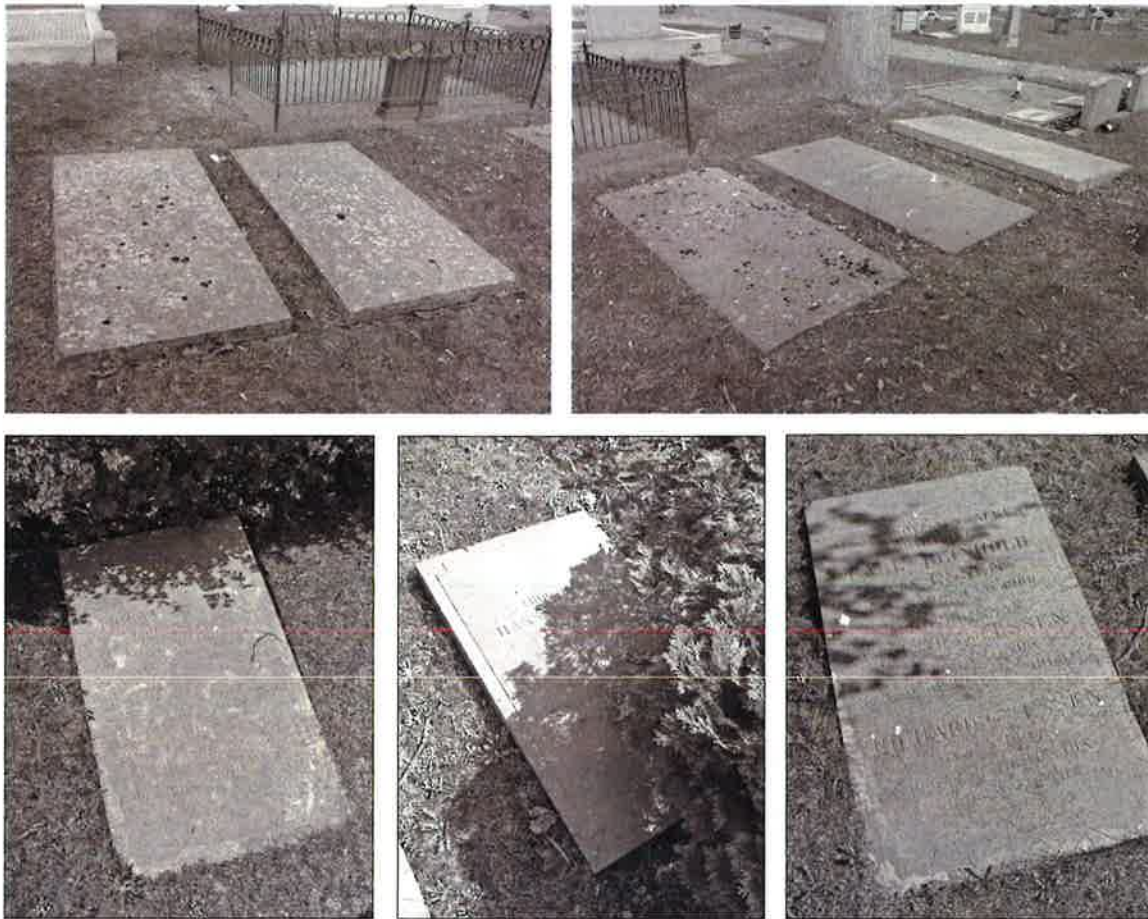
Överst vänster: Vård 618-619, datering 1956, titlar förmannen, sjuksköterskan. Överst höger: Vård 80-83, datering 1934. Underst vänster: Vård 578-580. Underst höger: Vård 773-775, datering 1924. Foto: 110428:274, 072, 249, 312.

Överst: Vård 231-232, datering 1936. Underst: Vård 724-726, datering 1941. Foto: 110428:135, 305.

plats 918-919 med datering 1963 samt platserna 190, 456-457, 554-556, 654-655, 742, 822-823. Vård 516-517 med första datering 1967 och titlarna häradshövding samt källarmästare exemplifierar också ett mycket vanligt motiv hos den låga breda huvudstenen under perioden omkring 1940-1970: tempelgaveln med markerade kolonner och ett spetskrön som symboliserar det antika templets gavelfronton.

Tempelgaveln kan utföras stramt stiliserad med endast antydda kolonner och slätt krön eller mer expressiv med fristående, kraftigt förkroppade kolonner. På Tidaholms kyrkogård finns flera exempel på huvudstenar med tempelgavelmotiv. Huvudstenen på stenramvården 80-83 är en tidig tempelgavel daterad 1934 och i närmast monumentalt format. Vård 231-232 kombinerar ett mörkt textfält med gavelfronton och kolonner i ljus granit. Dateringen är 1936. Den till sitt innehåll helt speciella vården på plats 773-775 med texten "Helmer Zetterberg, född 1901, omkom vid försök att rädda en drunknande i Tidån d. 4/5 1924. Samhällsmedlemmar reste vården" är en stiliserad tempelgavel i ljus granit. Äldre bildmaterial visar att detta ursprungligen varit en stenramomgärdad vård (se sidan 15 ovan). Vård 724-726 är en mörk tempelgavel daterad 1941, vård 578-580 är en stor stenramvård med kraftig ram och en huvudsten med tydligt tempelgavelmotiv i en kombination av mörk sten och ljus granit och med förkroppade kolonner. Sammantaget är dock det uttalade tempelgavelmotivet relativt lite förekommande

Övre raden: De sedimentära hållarna 935, 936, 937, 938 och 939 (från vänster till höger i bild) tillhör kyrkogårdens äldsta hållar. De två sistnämnda är kvinnovårdar med datering 1882 respektive 1907. Undre raden: Exempel på hållar från vård 362-368 (se sidorna 31-32). Foto: 110428:358, 363, 177, 168, 184.

på Tidaholms kyrkogård sett till antalet vårdar från tiden kring 1900-talets mitt.

På Tidaholms kyrkogård finns ett ganska stort antal större och mindre hållar. De förekommer i stor utsträckning som sekundärstenar för andra- eller tredje gravsättningar på sedan tidigare ianspråktaga gravplatser. Till de äldsta av de hållar som utgör den primära stenen på platsen ifråga hör de fem intill varandra liggande sedimentära stenarna hållarna öster om kyrkan på platserna 935, 936, 937, 938 och 939. Tre av dem är svårlästa eller har helt utplånad text. Vårdarna 938 och 939 kan däremot konstateras vara kvinnovårdar med datering 1882 respektive 1907. Så gamla kvinnovårdar är alltid av kulturhistoriskt intresse och refererar som regel antingen till statusknutna personer ur de högre samhällsklasserna eller till personer på andra änden av samhällsstegen. I det senare fallet kan sådana gravvårdar markera platsen för kyrkogårdens allmänna område för ensambegravningar. Mer om detta nedan. Gravvårdstypen gör att förstahandstolkningen i det här fallet blir att det snarare rör sig om personer från det förstnämnda sammanhanget. Till de äldsta hållarna hör också vård 613, en liten kvadratisk sedimentär sten med helt utplånad text. Vården har en gynnsam plats alldeles intill huvudgången från söder. Vård 695-696 är en odaterad liten håll i sedimentär sten med trolig datering under sent 1800-tal. Övriga äldre hållar är knutna

Överst: Vård 613. Underst: Vård 695-696. Foto: 110428:270, 299.

Övre raden: Små hällar med datering 1950-2000 på kyrkogårdens norra del. Undre raden: Små hällar från gruppen med hällar på kyrkogårdens sydvästra del. Vänster: Vård 329, datering 1941, titel övermaskinist. Mitten: Vård 332, datering 1968, titel materialförvaltare. Höger: Vård 335, datering 1955, titel järnhandlare. Foto: 110428:056, 148, 163, 164, 165.

Överst: Vård 200, datering 1927. Underst: Vård 904-905. Foto: 110428:115, 346.

till den ovan nämnda staketomgärdade paradvården 362-368. Här finns tre hällar med dateringar från 1800-talets andra hälft. Sammanhängande partier med yngre hällar knutna till kremeringsgravsättningar finns på kyrkogårdens norra del (huvudsakligen daterade till perioden 1950-2000) samt i kyrkogårdens sydvästra hörn (daterade omkring 1940-1980). I den förstnämnda gruppen finns vård 15-17 med datering 1950 och titel *doktor*, vård 19-20 med datering 1954 och titel *musikdirektör* samt vård 21 med datering 1959 och titel *lokmästare*. I den sistnämnda gruppen finns vård 329 med datering 1941 och titel *övermaskinist*, vård 332 med titel *materialförvaltare* samt vård 335 med titel *järnhandlare*. Bland 1900-talshällarna kan lyftas fram vård 200 med datering 1927 som minner om två kvinnor, den odaterade kvinnovården 904-905 med texten "Anders Jonssons maka Maria och dotter Mia, Kvarnagården Madlång" samt de stora hällarna på plats 303 med datering 1956 och plats 689-690 med datering 1924. Bland hällarna finns även vård 356-357 med datering 1973 och texten "Disponenten vid Vulcans tändstircksfabrik 1929-1956, bergsingenjör r.v.o. Valdemar Lindahl..."

På kyrkogården finns också ett antal små hällar. Vanligen är en hög andel av dessa ensamvårdar. De små hällarna knyter an till de resta miniatyrvårdar med spetsig eller rundat krön, ofta utförda i mörk sten, som var vanliga från sent 1800-tal och in på 1930-talet. Många gånger kan förekomst av sådana vårdar hjälpa till att lokalisera den del av kyrkogården som en gång nyttjades som s k allmänt område. Åtskillnad mellan köpta gravplatser och allmänna gravplatser blev tydligare under senare delen av 1800-talet, en tid då allt fler gravplatser kom att utmärkas med gravvård av permanent slag, som regel någon form av stenvård. Under större delen av 1800-talet hade diskussioner förts kring en rationellare gravsättning av

Ovan vänster: Vård 958, datering 1897. Ovan mitten: Vård 873, datering 1929. Ovan höger: Vård 913-914. Foto: 110428:370, 340, 347.

avlidna församlingsbor. Närmare sekelskiftet 1900 hade så många församlingar infört den princip som förespråkades. varvbegravning. Längs "allmänna linjen" gravsattes i tätare rader i ensamgravar i takt med att församlingsmedlemmar avled. De obemedlade fick som regel sin gravplats i allmänna linjen. Många ensamstående föll inom ramen för denna befolkningsgrupp och representationen av kvinnovårdar är ofta hög. Närmare sekelskiftet 1900 hade det blivit vanligare att även gravsättningarna längs allmänna linjen märktes ut med små stenvårdar, men mer obeständiga vårdar, exempelvis i form av träkors, var också vanligt. Alternativet till allmän gravplats var den köpta familjegraven, med i princip evig gravrätt. Varvbegravning kunde tillämpas åtminstone fram till mitten av 1900-talet. På Tidaholms kyrkogård är andelen ensamgravsättningar låg. Även miniatyrvårdarna och de små hållarna markerar i många fall familjegravar. Det finns en svag tendens till att små vårdar i form av resta miniatyrstenar och små hållar är vanligare på kyrkogårdens östra kant. Här finns flera av de äldre ensamvårdarna. Vård 926 är en liten mörk håll med datering 1895. Vård 958 är en kvinnovård i form av en rundbågad miniatyr daterad 1897. Även vård 979 är en kvinnovård, denna med datering 1897. Inom området finns även miniatyrer med texten *familjegrav*. Två sådana är de odaterade vårdarna 913-914 och 951-952. Vård 873 är en miniatyr daterad 1929 och försedd med tidstypisk blästrad dekor. Det finns en möjlighet att den lilla övervikten av resta miniatyrstenar och små hållar på denna del av kyrkogården faktiskt betyder att området en gång varit avsatt som allmänt område för radbegravning. De ovanliga tunna och långsmala kalkstensramarna, majoriteten av dem utan huvudsten, på kyrkogårdens norra del (se sidan 27) kan vara en indikation på att även detta område kan ha varit avsatt som allmänt område. Dateringen är troligen 1800-tal fram till omkring sekelskiftet 1900. Små vårdar förekommer också på kyrkogårdens övriga delar. En av de allra äldsta små hållarna är vård 434-435 med datering 1886 och titel *rättare*. En miniatyr med rik blästrad dekor är vård 604-605, daterad 1930 och belägen invid huvudgången från den södra entrén. Till samma plats hör möjligen också en mindre håll

Överst: Vård 979, datering 1898. Mitten: Vård 951-952. Underst: Vård 523-524, datering 1924. Foto: 110428:376, 368, 236.

Överst: Vård 434-435, datering 1886, titel rättare.
 Näst överst: Vård 111, datering 1893. Näst underst:
 Vård 119, datering 1894. Underst: Vård 680, date-
 ring 1924. Foto: 110428:215, 084, 088, 291.

Överst: Vård 604-605, datering 1930. Mitten vänster: Vård 142-143,
 datering 1933. Mitten höger: Vård 172, datering 1892, titel hemmansägare.
 Underst vänster: Vård 188-189, datering 1896. Underst höger: Vård 581,
 datering 1897. Foto: 110428:268, 092, 106, 111, 250.

över en kvinna, hällen är daterad 1928. Vård 111 är en liten häll med första datering 1893. Vård 119 är en kvinnovård i form av en liten häll med datering 1894 och vård 142-143 är en miniatyr daterad 1933 och försedd med en ovanlig hätta i koppar. Vård 172 är en tidig miniatyr daterad 1892 och med titel *hemmansägare*. Miniaturen på plats 188-189 är en av kyrkogårdens mycket få barnvårdar, daterad 1896. Det asymmetriska krönet är mindre vanligt. Längs huvudgångens västra sida på plats 581 finns ytterligare en barnvård från sent 1800-tal. Dateringen är 1897. Vård 680 är en fint arbetad liten låg bred vård i röd granit, möjligen en gavelvård från en stenramvård. Det är en kvinnovård daterad 1924. Vård 196 är en kvinnovård i form av en liten häll daterad 1948. Ytterligare kvinnovårdar finns på plats 570, en häll daterad 1916 och på

Överst: Vård 389-391, datering 1959, titel verkställare. Mitten: Vård 304-306, datering 1942, titel verkställare. Underst vänster: Vård 216, datering 1889, titel snickare. Underst höger: Vård 622-623, datering 1930, titel källarmästare. Foto: 110428:193, 152, 124, 275.

plats 624, där två små hällar minner om en kvinna med son. Dateringen är 1947.

På kyrkogården finns omkring ett femtiotal titelförsedda gravvårdar. Ett antal av kyrkogårdens titlar har redan nämnts. De för orten mest signifikanta titlarna är utan tvekan de som har koppling till tändsticksfabriken och bruket. Ett antal förekomster av titeln *disponent* är redan omnämnda ovan. Dessa är i flera fall knutna till dominanta gravvårdar som väl speglar yrkesrollens status. Mest egenartad är kanske vård 358-359 med datering 1905. Det är en hög smal, sedimentär sten som är något avsmalnande uppåt och försedd med spetskrön. Dekormotivet utgörs av stiliserade kvistar och kottar av gran och texten lyder "Disponenten Ivar Lind 1870-

Överst: Vård 358-359, datering 1905, titel disponent. Mitten: Vård 461, titel skomakare. Underst: Vård 507-508, datering 1966, titlar ordrerchef, musikdirektor och tandläkare. Foto: 110428:171, 217, 228.

Överst vänster: Vård 429, titel lantbrukare. Överst mitten: Vård 243-244, datering 1941, titel fabrikör. Överst höger: Vård 583-584, datering 1935, titel urmakare. Underst: Vård 226-228, datering 1944, titlar musiksanjunker, svärdsman, avdelningschef, gymnasteadjunkt. Foto: 110428:213, 137, 251, 130.

Överst: Vård 229-230, titel folkskollärare. Underst: Vård 341-342, datering 1944, titel sotarmästare. Foto: 110428:134, 167.

1905 (...) Jönköpings och Vulcans tändsticksfabriksaktiebolag reste värden". Tjänstemannakåren representeras av *ingenjör* på vård 511-512 med datering 1924. Bland arbetartitlar som sannolikt kan knytas till ortens stora industrier finns *förman* på vård 409-410, 486-487 samt 618-619, daterad 1956, *materialförvaltare* på vård 332, daterad 1968 och *verkmästare* på vård 389-391, daterad 1959, samt 304-306, daterad 1942. Koppling till tändsticksfabriken har även *orderchef* på plats 507-508, datering 1966. Som nämnts ovan finns också en sannolik koppling mellan Tidaholms bruk och titeln *smed* på vård 104-106, daterad 1940. Till titlarna på von Essens stora gravvård på plats 362-368 hör som nämnts ovan också titlarna *ryttmästare*, *förste hovmarskalk*, *friherre* och *friherrinna*. Hantverkaryrken finns representerade med *skomakare*, *snickare* och *urmakare* på vård 461, vård 216 med datering 1889 respektive vård 583-584 med datering 1935. Skolväsendet representeras av *folkskollärare* på vård 229-230 samt vård 614, datering 1951, *distriktsöverlärare* på plats 474-476 med datering 1974, *musikdirektör* på plats 19-20, daterad 1954 samt *gymnasteadjunkt* på plats 226-228, daterad 1981. Värden är representerad med förekomst av *doktor* på vård 94, daterad 1908 och vård 15-17, daterad 1950, *sjuksköterskan* på vård 618-619, daterad 1956 samt *tandläkare* på vård 483-

485, daterad 1974. De agrara näringarna är representerade med tre förekomster av *hemmansägaren*. Det rör vård 172, daterad 1892, vård 322, daterad 1899 och vård 417-418, daterad 1899. De fyra förekomsterna av *lantbrukare* är också förlagda till tiden kring eller inte långt efter sekelskiftet 1900. Dateringen är mellan 1900 och 1920-tal och det rör vårdarna 190-191, 846-848, 429 samt 315-316. Till samma grupp får räknas *länskögvaktaren* på plats 201-202 samt *rättaren* på plats 434-435 med så tidig datering som 1886. Rättsväsendet representeras av *polis-konstapel* på plats 95-96, daterad 1929 samt *häradsdomare* på plats 516-517, daterad 1978. Kyrkans titlar är svagt representerade med *prost* på plats 104-106, datering 1950, *kyrkovård* på plats 360-361, daterad 1927 samt *organist* och *kantor* på plats 471-473, daterad 1893. Vård 226-228 innehåller också den närmast unika yrkeskombinationen *musikfanjunkaren och svärdsmanen*. Dateringen är 1944. Titeln *fabrikör* förekommer fyra gånger: på vård 243-244, datering 1941, vård 566-568, datering 1973, vård 70-72, datering 1948 samt vård 57-59, datering 1926. Titeln är en äldre benämning på person som äger, driver eller förestår en fabrik. Benämningen nyttjades mer i en tid då fabriker i högre utsträckning än idag var enskilt ägda eller familjeägda. De två sistnämnda vårdarna har nämnts ovan då de även innehåller titeln *rörledningsentreprenör*. Övriga titlar är *lokmästare* på vård 21, datering 1959, *fotograf* på vård 117-118, *källarmästare* på vård 622-623, datering 1930 samt på vård 516-517, datering 1992, *konditor* på vård 360-361, datering 1927, *avdelningschef* på vård 226-228, datering 1972, *byggmästare* på plats 263, datering 1973, *målaremästare* på vård 1-2, datering 1948, *sotarmästare* på vård 341-342, datering 1944, *tryckeriföreståndare* på vård 340, datering 1957, *åkare* på vård 52-54, *änka* på vård 854, datering 1900 samt *övermaskinist* på vård 329, datering 1941.

Sammantaget finns en tämligen rik representation av titlar på Tidaholms kyrkogård. Ett särdrag i motsatt riktning är att inslaget av gravvårdar enbart försedda med namn och texten familjegrav är påtagligt.

Kulturhistorisk karakterisering

Tidaholms kyrkogård anlades på 1840-talet i bruksnära landsbygdsmiljö som en slags blandning mellan sockenkyrka och brukskyrka. Under 1900-talets lopp har anläggningen genom Tidaholms framväxt som tätort gradvis kommit att få prägel av stadskyrkogård.

Kyrkogårdens omgärdning av kallmurad sten med entréer flankerade av stenstolpar har en traditionell prägel och är välbevarad. Av trädkrans finns endast rester, tydligast längs den norra sidan. Istället utgör radplanterad hög tuja ställvis ett karaktäristiskt inslag längs yttermuren. Kyrkogården har ett delvis bevarat system av grusgångar, där de pelarklippta alléträden längs huvudgången utgör ett viktigt karaktärsdrag.

Kyrkogårdens gravvårdar representerar tiden från 1800-talets mitt fram till idag. Gravvårdsytorna har i sin helhet en heterogen prägel där skilda tiders gravvårdar och olika gravvårdsskick blandas sida vid sida till en mosaik. Till denna prägel bidrar även förskjutningar och gluggar i de genomgående nord-sydligt löpande gravvårdsraderna.

Kyrkogården speglar på ett förtjänstfullt sätt de omgärdade vårdarnas tradition. Det stora antalet omgärdade vårdar är ett viktigt karaktärsdrag som på ett avgörande sätt bidrar till kyrkogårdens kulturhistoriska och visuella mångfald. Majoriteten är stenramvårdar, men här finns också ett viktigt bestånd av järnstaketomgärdade vårdar, liksom ett mindre antal kättingomgärdade vårdar och buxbomsomgärdade vårdar. De omgärdade vårdarna är spridda över hela kyrkogården. Små grupper av omgärdade vårdar är ett viktigt karaktärsdrag framförallt på kyrkogårdens västra del, såväl norr som söder om kyrkan. Stora äldre gravträd av alm och ask utgör också ett viktigt inslag, särskilt på kyrkogårdens västra halva söder om kyrkan.

Kyrkogårdens 1800-talsvårdar representerar framför allt tiden 1880-1899. En handfull vårdar härrör från perioden från kyrkogårdens anläggande under tidigt 1840-tal fram till och med 1880. 1800-talsvårdarna faller inom två huvudgrupper. Den första utgörs av typiska företrädare för det sena 1800-talets borgerligt präglade gravvårdsskick, såsom höga smala obelisklika stenar, större hållar, järnstaketomgärdningar, järnkors och stora hållar. Ett fokus för 1800-talets och det tidiga 1900-talets statuspräglade vårdar är gruppen av omgärdade vårdar strax söder om kyrkans torn. Dessa har tydlig koppling till Tidaholms bruk och Vulcans Tändsticksfabrik. Andra fokusområden inom motsvarande kategori av vårdar finns på kyrkogårdens sydvästra del samt öster om kyrkans kor.

Den andra gruppen, med ungefär lika många företrädare på kyrkogården, utgörs av typiska företrädare för de påtagligt små vårdarna i form av resta miniatyrstenar med rakt, spetsigt eller rundat krön samt små hållar. Bland gruppen av miniatyrvårdar och små hållar finns som brukligt ett inslag av ensamvårdar, där de äldsta dateras till sent 1800-tal. Dessa utgör ett viktigt inslag som i många fall minner om befolkningsgrupper vars vårdar ofta avlägsnats från kyrkogårdarna genom åren. Hit räknas exempelvis ensamstående kvinnor. Den något högre andelen små ensamvårdar på kyrkogårdens östra del kan indikera ett f d allmänt område här. Norr om kyrkan utgör tunna, långsmala och med murgröna eller vintergröna fyllda kalkstensramar utan inskriftssten ett mycket viktigt inslag. Dessa räknas till kyrkogårdens äldre vårdar med datering från 1800-tal eller tiden kring sekelskiftet 1900 och kan indikera ett f d allmänt område även på denna del av kyrkogården. Likaledes betydelsefull är den murgröneklädda gravkullen norr om kyrkan. Gravkullen är ett av de främsta exemplen på en gravvårdstyp som idag är lika sällan förekommande som den en gång varit vanlig.

Bland kyrkogårdens 1900-talsvårdar är det stora antalet bevarade stenramvårdar samt ett antal staketomgärdningar det mest framträdande draget. På ett typiskt sätt representeras i övrigt seklets tidiga del av höga smala vårdar men också av små resta vårdar. Hållar förekommer till största delen som sekundärstenar knutna till tidigare anlagda vårdar. Perioden 1920-1940 bjuder på ett typiskt inslag av något lägre, mer nedtonade vertikalsträckta vårdar, medan representationen av låga breda stenar som bruklig är hög under perioden från

1940 ända in på 1970-talet. Den senare gruppen av vårdar har en stark representation på hela kyrkogården.

På kyrkogården finns ett påtagligt inslag av vårdar endast märkta med namn och texten ”familjegrav”, men också ett tämligen rikt bestånd av titlar. Titelförsedda gravvårdar utgör ett särskilt viktigt bidrag till kyrkogårdens mångfald och historieberättande. Det mest signifikanta bidraget, viktigt att hålla kvar, lämnar titlar som knyter an till Tidaholms bruk och Vulcans Tändsticksfabrik. Hit räknas också den monumentala obelisk som minner om arbetsplatsolyckan vid tändsticksfabriken 1875. Övriga titlar minner om såväl ortens hantverkare, skol-, sjukvårds- och rättsväsende, företagsledare som om de agrara näringarna.

gravkarta

område	gravvårdarn	beskrivning	1/2	text	årstal	titel	gårdsmann	åtgärder
SV	INR 1	gljutjärnskors	1		1863			underhåll
NO	INR 2	fragment av hög smal, sedimentär	1					placering utreds
NV	48-61	järnstaket m grus, stor rhododendron	1					underhåll av järnstaket
NV	56	tunn kalkstensram ej på bild	1					
NV	57-59	mörk stenram på grovbuggen sockel, hållar	1		1926	postmästare		
NV	93	långsmal kalkstensram	1					rengöres i samråd med konservator, lyftes
NV	95-96	stenram, hörnklot	1		1929	polis-konstapel		ngt
NV	100	treddlad obelisklik, sedimentär?	1		1894			ram rätas
NO	114	treddlad obelisklik, pyramidkrön	1		1893			rengöres
NO	117-118	gotiskt järnstaket m grus, liten håll	1			fotograf		underhåll av järnstaket
NO	119	liten håll	1		1894			rengöres
NO	136-139	stor staketomgärdning	1	FG				
NO	150	tvådelad hög smal mörk asymmetriskt krön	1		1898		Balacks avam	rengöres
NO	154	gravkulle m murgröna	1					
NO	158-159	gravt förfallen kalksten samt romboid sten, båda med tunn kalkstensram helt dold under	1		1891			växtlighet ansas
NO	166	murgröna framför	1		1899			
NO	172	liten håll	1		1892	hemmansägare	Ånga	rengöres
NO	178	miniatur, rundat krön, mörk	1					rengöres i samråd med konservator, lyftes
NO	187	tunn långsmal kalkstensram	1					ngt
NO	187	tunn kalkstensram helt övervuxen av murgröna	1					växtlighet ansas
NO	188-189	tunn kalkstensram helt övervuxen av murgröna	1		1896			
NO	188-189	miniatur, asymmetriskt krön, mörk	1					
NO	190-191	treddlad obeliskliknande, pyramidkrön	1		1900	lantbrukare	Belteberga	
NO	216	tvådelad obelisklik, ljus	1		1889	snickare		rengöres
NO	217	tunn kalkstensram med vintgröna	1					rengöres i samråd med konservator
NO	218	tunn kalkstensram med vintgröna	1					rengöres i samråd med konservator
NO	219	tunn kalkstensram med vintgröna	1					rengöres i samråd med konservator
NO	220	tunn kalkstensram med vintgröna	1					rengöres i samråd med konservator
SV	312-313	tvådelat hög smal ljus	1		1916			rengöres
SV	315-316	treddlad obelisklik, pyramidkrön	1		1904	lantbrukaren		rengöres
SV	322	tvådelat hög smal, asymmetriskt krön	1		1899	hemmansägaren		rengöres
SV	325	gljutjärnskors på sedimentär sockel	1		1874			rengöres i samråd med konservator
SV	351-352	staketomgärdad liten vertikalkalksträckt huvudsten	1					
SV	358-359	hög smal, spetskrön	1	Jönköpings och Valsås Händtärnfabrikfabriksaktiebolag reut i närdern	1905	disponent		rengöres

område	gravningsår	beskrivning	1/2 text	årtal	titel	gärtningsman	åtgärder
SV	362-368	mkt stor staketomgårdad, asymmetrisk grundform, sex hällar samt en sockel utan överdel?	1	1860	ryttmästaren i kongl lifregementets husargods, högvälborne friherre, friherre, friherrinna, Förste hovmarskalk		staketomgårdningen underhålles
SV	371-372	stort gjutjärnskors med tunn låg stenram, till största delen borta, och fyllning av heltäckande stenplattor	1	1845			stenläggning rengöres i samråd med konservator
SV	381-382	hög staketomgårdning, hög smal huvudsten	1	1923			
SV	399-400	staketomgårdning på låg stenram, ej huvudsten	1				stenram rengöres i samråd med konservator, underhåll av staketomgårdning
SV	401-408	Mkt stor staketomgårdning med fyra äldre gravträd (alm), ett i vart hörn. En monumental bautasten, en ngt lägre hög smal huvudsten, en ganska låg vertikalskräckt huvudsten samt en uppslagen bok i marmor på stöd av sedimentär sten.	1	1883	disponent, kommandör af kongl vasaorden, brukspatron, generalmajor, generalfälttygmästare		underhåll av staketomgårdning, marmorvärden rengöres i samråd med konservator
SV	409-410	kräftig buxbomsomgårdning, portföljvärd mörk	1		förman		
SV	413-414	Kättingomgårdad med grovhuggna stenstolpar, tunn mkt låg stenram, bautasten samt träll	1				
SV	415-416	Staketomgårdad med hög smal, uppåt avsmalnande huvudsten	1	1925			korrosionsprägnad knuten till armeringsjärn huvudsken
SV	417-418	Staketomgårdad, obeliskliknande mörk huvudsten	1	1899	hermannsägare	Nasen	
SV	419-422	Stor staketomgårdad, stor portföljvärd mörk, ett antal mindre hällar	1	1950			
SV	434-435	liten mörk häll	1	1886	låtaren		rengöres
SV	471-473	mkt låg, tunn, polerad stenram, tredelad mörk huvudsten m pyramidkrön	1	1893	organist, kantor		
SV	477-482	staketomgårdad på låg stenram, monumental huvudsten uformad som tempel m hörnkolonner, svängt tak krönt av stor kalk m framträdande växtornamentik	1	1915			
SV	511-512	staketomgårdad, vertikalskräckt ram, mörk huvudsten, stort gravträd av alm	1	1924	ingenjör		
SV	581	miniatur, mörk, rundat krön	1	1897			rengöres

område	gravvårdsnr	beskrivning	1/2	text	årstal	titel	grävsuenn	åtgärder
SO	606-607	mörk obelisk	1		1900		Tidaholm	rengördes
SO	617	kättingomgärdad (koppar) m strama stolpar, huvudsten kalk på podium	1		1931			
SO	641-649	mörkt kors på sockel, tre hållar uppstegen bok, två sentida resta stenar	1	FG				
SO	650-653	kättingomgärdad, grovhuagna stolpar hög smal huvudsten m asymmetrisk krön,	1	disponenten vid Vulcans tändsticksfabrik 1906-1929 r.n.o.	1929	disponent		
SO	672-674	porträtmedaljong, två små hållar	1	r.n.o.	1877			rengördes
SO	695-696	tvådelat obelisklik, pyramidkrön, mörk hall, sedimentär	1	FG				rengördes i samråd med konservator
SO	704-716	monumental obelisk	1	Till minne af 46 fabriksarbetare	1875			rengördes
SO	750-751	halvhög, spetskrön, mörk	1	vådiligen omkomme den 18 febr. 1875	1896			rengördes
SO	773-775	tempelgavel samt portfölvård	1	Omkom vid försök att rädda en	1924			
SO	787-788	liten häll	1	drunknande i Tidam d. 4/5 1924.	1906	byggnästare		
SO	834	miniatur, mörk	1		1897		Starrsiken	rengördes
SO	836-837	liten häll, mörk	1		1895			rengördes
SO	846-848	stor stenram m rundat krön o markerade hörn, huvudsten tempelgavel samt häll	1		1919	lantbrukare		
SO	854	halvhög smal mörk	1		1900	änka	Korsgården Madäng	rengördes
SO	899-900	halvhög smal, profilerat krön, textmedaljong, häll	1		1913		Ekeberget	rengördes
SO	902-903	staketomgärdning, mörk huvudsten m kvadratisk grundform, blåstrad dekor	1	FG				
SO	926	liten mörk häll	1		1895			rengördes
SO	927-934	staketomgärdad m fyra dominerande tujor, en i varje hörn, huvudsten hög smal, kraftigt avsmalnande, grovhuagen m karaktärsfull fiskbensmönstring, tvåsidaig inskrift i släta försänkta fält, fyra små hållar	1					
SO	935	hall, sedimentär?	1	svärsläst				rengördes i samråd med konservator
SO	936	häll, sedimentär?	1	svärsläst				rengördes i samråd med konservator
SO	937	hall, sedimentär?	1	svärsläst				rengördes i samråd med konservator
SO	938	hall, sedimentär?	1		1882			
SO	939	hall, sedimentär?	1		1907			rengördes i samråd med konservator, rätas upp
SO	942	halvhög smal, spetskrön, mörk	1		1893			rengördes
SO	958	miniatur m rundat krön, mörk	1		1897			

område	gravvårdsnr	beskrivning	1/2	text	årstal	titel	görbmann	åtgärder
SO	979	miniatyr	1		1898			
NV		grp 9-10, 11-12, 13-14	2					
NV	15-17	grovhuggen liten häll	2		1950	doktor		
NV	19-20	häll	2		1954	musikdirektör		
NV	21	häll, koppertext	2		1959	lokemästare		
NV	45-46, 47	grp 45-46, 47	2	45-46: E.A., 47: 1926				
NV	50-51	stenram, markerade hörn, kvadratisk huvudsten	2	FG				
NV	52-54	stenram, markerade hörn, portföljsten	2			åkare	Källstorp	
NV	55	stenram, markerade hörn	2		1934			
NV	70-72	hällar	2		1948	rörelingssekreterare, fabrikkör		
NV	80-83	stor stenram, portföljvård m kolonner	2		1934			
NV	87-89	stenram, markerade hörn	2	FG				
NV	90-92	stenram	2		1930			
NV	94	grovhuggen hög smal	2	Vänner restp stenen	1908	doktor		
NV	104-106	stor stenram	2		1940	smed		ram renoveras
NO	111	liten häll	2		1893			rengöres
NO	142-143	mörk miniatyrsten	2		1933			rengöres
NO	161-163	kättingomgårdad med stora hällar i grus	2		1941			
NO	164	hög smal ljus	2		1925			
NO	175-176	stenram, stor asymmetrisk huvudsten m kolonn o vd mellan grovhugget/polarer	2	FG				
NO	179-183	mkt stor stenram	2		1950			
NO	196	liten häll	2		1948			rengöres
NO	200	häll	2		1927			
NO	201-202	stenram, portföljvård	2	FG		länsskövaktaren		
NO	205-206	stor portföljvård krönt av kalk	2		1931			
NO	211-212	stenram	2		1947			
NO	215	stenram, huvudsten m dekor i koppar	2		1931			
NO	214-215	stenram	2		1959	disponent		
						musikfanjunkaren, svärdsmanen, avdelningschefen, gymnastieadpunkten, R		
NO	226-228	gavelvård, portföljvård	2		1944	N O		
NO	229-230	låg portföljvård	2			folkskollärare		
NO	231-232	tempelgavel m fristående kolonner	2		1936			
NO	243-244	mörk, något vertikal sträckning, grovhuggna sidor	2					
SV	303	stor sedimentär häll	2		1941	fabrikör		
SV	304-306	portföljvårdar	2		1956			
SV	314	liten portföljvård	2		1942	verkmästaren		rengöres
					1944			

område	gravrådsnr	beskrivning	1/2	text	årtal	titel	gärtnamn	åtgärder
SV	317-318	hög smal, dekor i blåstrad medaljong	2		1925			rengöres
SV	329	häll	2		1941	övermaskinist		
SV	332	häll	2		1968	materialförvaltare		
SV	335	häll	2		1955	järnhandlare		
SV	340	liten stenram	2		1957	tryckeriföreståndare		
SV	341-342	portföljvärd	2		1944	sotarmästare		
SV		Grp 346, 347-348, 349-350	2					
SV	360-361	krafig stenram, vertikalskräckt mörk huvudsten	2		1927	konditor, kyrkovården		ramen justeras
SV	375-376	monumental, hög och krafig sockel/piedestal	2		1942			
SV	389-391	krönt av kalk	2		1959	verkmästare		
SV	429	stor stenram, portföljvärd	2					
SV		halvhög, smal, pyramidkrön, mörk m blåstrad dekor	2			lantbrukare	Ekeberget	
SV	431-433	krafig stenram m utkragande överliggare, lätt vertikalskräckt huvudsten m grovhuggna sidor	2	FG				ramen rätas
SV	461	kvadratisk grundform, profilerat krön	2			skomakare		rengöres
SV	483-485	stor stenram m rundad övansida o markerade hörn, huvudsten typisk 50-tals tempelgavel m fristående kolonner	2		1974	landläkare		
SV	486-487	stenram m markerade hörn o integrerad gavelvärd m svepande rundat krön, textmedaljong	2	FG		förnämnen		
SV	505-506	stenram m integrerad gavelvärd m svepande rundning, häll	2	FG				ram justeras
SV	507-508	stort mörkt kors på sockel, häll	2			orderchef,		
SV	509-510	krafig stenram m rundat krön, markerade hörn och entré, integrerad gavelvärd	2		1966	musikdirektör,		
SV			2	orderboken vid Valan	1966	landläkare		rengöres
SV	516-517	stenram, huvudsten typisk 50-tals tempelgavel m fristående kolonner, små hällar	2			häradsskattmästare,		
SV	523-524	miniatyr, stram, kvadratisk grundform, mörk	2		1978	källarmästare		
SV	542-544	stor stenram m rundat krön o markerade hörn, portföljvärd	2	FG	1924			
SV	547-550	stenram, tunn o slät, portföljvärd, mörk	2	FG				
SV	553	portföljvärd, mörk	2		1943			
SV	557-558	tvådelat hög smal, asymmetriskt krön, mörk	2		1922			rengöres
SV	563-565	hög smal m pyramidkrön	2	FG				
SV	570	liten häll	2		1916			rengöres
SO	614	portföljvärd	2		1951	folkskollärare		

område	gravvårdens	beskrivning	1/2 text	årtal	årtal	åtgärder
SO	624	två små hållar, mörka	2	1947		rengöres
SO	680	liten portföljvård m rundat krön	2	1924		
SO	747	ngt vertikalskräckt, rundat utragande krön	2	1922	<i>Vänner resté värden</i>	rengöres
SO	835	låg bred, kraftig	2	1932		rengöres
SO	873	miniatur, mörk, spetskrön	2	1929		rengöres
SO	966	stenram m portföljvård samt i grusytan håll i form av liksidigt kors	2	1960		
SO	976	håll	2	1951		rengöres
SO	981	liten håll, mörk	2	1956		rengöres, lyftes något
SV	578-580	stor stenram m markerade hörn, huvudsten kraftig tempelgevel m fristående kolonner, mörk inskäftstavla	2	FG		
SV	583-584	ngt vertikalskräckt m rundat, utkräpat krön	2	1935	umakare	
SO	604-605	miniatur, mörk, spetskrön, blåstrad dekor samt håll, mörk	2	1930		rengöres
SO	618-619	stenram, tunn, slät m portföljvård mörk	2		förmannen,	
SO	622-623	vertikalskräckt m profilerat bågkrön	2	1956	spöksköterskan	ram justeras
SO	628-631	hög smal, asymmetriskt krön, textmedaljong, asymmetriskt krön	2	FG	1930	källarmästare
SO	654-655	stenram tunn, slät portföljvård, mörk tredelar obelisklik, pyramidkrön, blåstrad dekor, mörk samt liten håll	2	FG	1941	huvudstenen reses
SO	660-661	liten, något vertikalskräckt, mörk, blåstrad dekor	2	FG		
SO	664-665	korset och kronan	2	FG		rengöres
SO	670-671	stenram, huvudsten m triptykdelning samt liten håll, två dominanta tujor flankerar huvudstenen	2	1937		tujor klipps ner kraftigt eller nyplanteras
SO	677-678	stenram, tunn, slät, portföljvård samt liten håll, huvudsten flankerad av idegran	2	FG		
SO	681-688	mkt stor m kraftig buxbomsomgärdning, tunn, slät stenram, huvudsten saknas helt	2			
SO	689-690	stor polerad håll	2	1924		
SO	693-694	halvhög smal, mörk m blåstrad dekor och textmedaljong, liten håll	2	FG		
SO	722-723	tunn stenram m markerade hörn och entré, huvudsten kvadratisk grundform, flankeras av två höga, dominanta idegran	2	1920-tal		idegran klipps ner kraftigt eller nyplanteras
SO	769-770	miniatur, mörk	2	FG		
SO	780-781	håll	2	1933		rengöres
SO	785-786	vertikalskräckt m profilerat bågkrön, mörk stor stenram, rundat krön o markerade hörn,	2	1909		rengöres
SO	802-805	huvudsten m kvadratisk grundform	2			

område	gravvårdnr	beskrivning	1/2	text	årstal	titel	gårdsnamn	åtgärder
SO	806-811	stor stenram, central huvudsten sram m klassicerande slätt krön, tvåsidig inskrift, sex små hållar	2	se även bild 338	1921			
SO	824-825	stenram m markerade hörn, huvudsten kvadratisk grundform, bågkrön och svängda sidor, mörk	2		1926			
SO	851-852	stenram, portföljvård	2	FG				
SO	884-885	liten vertikalsträckt, mörk m grovhuggna sidor o krön	2		1928			rengöres
SO	904-905	häll	2	<i>Anders Jonsson m make Maria och dotter Mia</i>		Kvarnagården Macdäng		rengöres
SO	913-914	miniatur, m rundat krön, mörk	2	FG				rengöres
SO	915-916	halvhög smal, profilerat krön	2		1926			rengöres
SO	918-919	stenram, portföljvård mörk, häll	2		1963			rengöres
SO	924-925	stenram, portföljvård	2		1930			rengöres
SO	951-952	miniatur, mörk, rundat krön	2					rengöres
SO	967-968	stenram, mörk, tunn, portföljvård	2		1902			rengöres
SO	970-973	stor stenram, mörk m två hållar, mörka	2		1942			huvudsten reses

Rapporter 2010-2011 i ämnet bebyggelse från Västergötlands museum

- 2010:1 Kv. Snickaren 1. Skövde stad och kommun, Västergötland. Renovering av exteriörer 2006-2007. Antikvarisk slutbesiktningsrapport.
- 2010:2 Karlsborgs fästning. Slutvärnet. Renovering av kalksten 1994-2005. Antikvarisk dokumentationsrapport.
- 2010:3 Gudhammar. Gudhammar 1:9, Hova socken, Gullspångs kommun, Västergötland. Renovering av spannmålsmagasin 2009. Antikvarisk slutbesiktningsrapport.
- 2010:4 Källstorp. Källstorp 1:30, Örslösa socken, Lidköpings kommun, Västergötland. Renovering av f.d. gårdskyrka/magasin 2009. Antikvarisk slutbesiktningsrapport.
- 2010:5 Ekebo. Ekebo 2:1, Otterstads socken, Lidköpings kommun, Västergötland. Renovering av ladugårdens timmerstomme 2009. Antikvarisk slutbesiktningsrapport.
- 2010:6 Ekebo. Ekebo 2:1, Otterstads socken, Lidköpings kommun, Västergötland. Renovering av smidesbälg i smedja 2009. Antikvarisk slutbesiktningsrapport.
- 2010:7 Ladugård på Almnäs bruk. Almnäs 1:1, Norra Fågelås socken, Hjo kommun, Västergötland. Renovering av ventilationshuvar 2009. Antikvarisk slutbesiktningsrapport.
- 2010:8 Borrabo. Borrabo 1:9, Trävattna socken, Falköpings kommun, Västergötland. Renovering av murstock m.m. i manbyggnad 2009. Antikvarisk slutbesiktningsrapport.
- 2010:9 Tådene slöjdskola. Trantum 30:2, Tådene socken, Lidköpings kommun, Västergötland. Renovering av tak m.m. 2009. Antikvarisk slutbesiktningsrapport.
- 2010:10 Förslag till bevarandeplan för kyrkogårdarna i Örslösa pastorat. Friels kyrkogård. Byggnadshistorisk rapport.
- 2010:11 Förslag till bevarandeplan för kyrkogårdarna i Örslösa pastorat. Gillstads kyrkogård. Byggnadshistorisk rapport.
- 2010:12 Förslag till bevarandeplan för kyrkogårdarna i Örslösa pastorat. Karaby kyrkogård. Byggnadshistorisk rapport.
- 2010:13 Förslag till bevarandeplan för kyrkogårdarna i Örslösa pastorat. Lavads kyrkogård. Byggnadshistorisk rapport.
- 2010:14 Förslag till bevarandeplan för kyrkogårdarna i Örslösa pastorat. Norra Kedums kyrkogård. Byggnadshistorisk rapport.
- 2010:15 Förslag till bevarandeplan för kyrkogårdarna i Örslösa pastorat. Söne kyrkogård. Byggnadshistorisk rapport.
- 2010:16 Förslag till bevarandeplan för kyrkogårdarna i Örslösa pastorat. Tranums kyrkogård. Byggnadshistorisk rapport.
- 2010:17 Förslag till bevarandeplan för kyrkogårdarna i Örslösa pastorat. Tuns kyrkogård. Byggnadshistorisk rapport.
- 2010:18 Förslag till bevarandeplan för kyrkogårdarna i Örslösa pastorat. Tådene kyrkogård. Byggnadshistorisk rapport.
- 2010:19 Förslag till bevarandeplan för kyrkogårdarna i Örslösa pastorat. Väla kyrkogård. Byggnadshistorisk rapport.
- 2010:20 Förslag till bevarandeplan för kyrkogårdarna i Örslösa pastorat. Örslösa kyrkogård. Byggnadshistorisk rapport.
- 2010:21 Stallmästarbostaden vid Kungsvillan, Karlsborgs fästning. Karlsborgs socken, Karlsborgs kommun, Västergötland. Renovering av tak 2009. Antikvarisk slutbesiktningsrapport.
- 2010:22 Sunnersbergs prästbol. Sunnersberg prästbol 1:14, Sunnersbergs socken, Lidköpings kommun, Västergötland. Renovering av magasin 2009-2010. Antikvarisk slutbesiktningsrapport.
- 2010:23 Torvströfabriken Rytaren, Bostadshus "Bläckhornet". Yllestads socken, Falköpings kommun, Västergötland. Renovering av fönster 2009. Antikvarisk slutbesiktningsrapport.
- 2010:24 Råbäcks mekaniska stenhuggeri. Medelplana socken, Götene kommun, Västergötland. Renoveringsarbeten 2008-2009. Antikvarisk slutbesiktningsrapport.
- 2010:25 Hyringa fornstuga. Prästtorp 1:13, Hyringa socken, Grästorps kommun, Västergötland. Renovering av stomskador 2008. Antikvarisk slutbesiktningsrapport.

- 2010:26 Anestad Västergården. Främmestads socken, Essunga kommun, Västergötland. Omläggning av magasin 2008. Antikvarisk slutbesiktningsrapport.
- 2010:27 Vedums station. Vedum 3:186, Laske-Vedums socken, Vara kommun, Västergötland. Renovering av fasader 2009-2010. Antikvarisk slutbesiktningsrapport.
- 2010:28 Aspetorp. Aspetorp 3:1, Bällefors socken, Töreboda kommun, Västergötland. Renovering av spannmålmagasin 1999. Antikvarisk slutbesiktningsrapport.
- 2011:1 Förslag till bevarandeplan för kyrkogårdarna i Amnehärads-Lyrestads pastorat. Amnehärads kyrkogård. Byggnadshistorisk rapport.
- 2011:2 Förslag till bevarandeplan för kyrkogårdarna i Amnehärads-Lyrestads pastorat. Berga kyrkogård. Byggnadshistorisk rapport.
- 2011:3 Förslag till bevarandeplan för kyrkogårdarna i Amnehärads-Lyrestads pastorat. Enåsa kyrkogård. Byggnadshistorisk rapport.
- 2011:4 Förslag till bevarandeplan för kyrkogårdarna i Amnehärads-Lyrestads pastorat. Fåreds kyrkogård. Byggnadshistorisk rapport.
- 2011:5 Förslag till bevarandeplan för kyrkogårdarna i Amnehärads-Lyrestads pastorat. Hassle kyrkogård. Byggnadshistorisk rapport.
- 2011:6 Förslag till bevarandeplan för kyrkogårdarna i Amnehärads-Lyrestads pastorat. Lyrestads kyrkogård. Byggnadshistorisk rapport.
- 2011:7 Förslag till bevarandeplan för kyrkogårdarna i Amnehärads-Lyrestads pastorat. Sjötorps kyrkogård. Byggnadshistorisk rapport.
- 2011:8 Förslag till bevarandeplan för kyrkogårdarna i Amnehärads-Lyrestads pastorat. Södra Råda kyrkogård. Byggnadshistorisk rapport.
- 2011:9 Förslag till bevarandeplan för kyrkogårdarna i Sunnersbergs pastorat. Gösslunda kyrkogård. Byggnadshistorisk rapport.
- 2011:10 Förslag till bevarandeplan för kyrkogårdarna i Sunnersbergs pastorat. Otterstads kyrkogård. Byggnadshistorisk rapport.
- 2011:11 Förslag till bevarandeplan för kyrkogårdarna i Sunnersbergs pastorat. Rackeby kyrkogård. Byggnadshistorisk rapport.
- 2011:12 Förslag till bevarandeplan för kyrkogårdarna i Sunnersbergs pastorat. Sankta Marie kapell. Byggnadshistorisk rapport.
- 2011:13 Förslag till bevarandeplan för kyrkogårdarna i Sunnersbergs pastorat. Skalunda kyrkogård. Byggnadshistorisk rapport.
- 2011:14 Förslag till bevarandeplan för kyrkogårdarna i Sunnersbergs pastorat. Strö kyrkogård. Byggnadshistorisk rapport.
- 2011:15 Förslag till bevarandeplan för kyrkogårdarna i Sunnersbergs pastorat. Sunnersbergs kyrkogård. Byggnadshistorisk rapport.
- 2011:16 Raggagårdens mejeri. Horsmarka 2:19, Holmestads socken, Götene kommun, Västergötland. Renoveringsarbeten 2006-2009. Antikvarisk slutbesiktningsrapport.
- 2011:17 Förslag till bevarandeplan för kyrkogårdarna i Fritsla-Skephults församling. Fritsla gamla kyrkogård. Byggnadshistorisk rapport.
- 2011:18 Förslag till bevarandeplan för kyrkogårdarna i Fritsla-Skephults församling. Fritsla nya kyrkogård. Byggnadshistorisk rapport.
- 2011:19 Förslag till bevarandeplan för kyrkogårdarna i Fritsla-Skephults församling. Skephults kyrkogård. Byggnadshistorisk rapport.
- 2011:20 Brestorp. Brestorp 11:3, Hornborga socken, Falköpings kommun, Västergötland. Renovering av ladugård 2008-2010. Antikvarisk slutbesiktningsrapport.
- 2011:21 Förslag till bevarandeplan för kyrkogårdarna i Vänersborg och Väne-Ryrs pastorat. Kapellkyrkogården. Byggnadshistorisk rapport.
- 2011:22 Förslag till bevarandeplan för kyrkogårdarna i Vänersborg och Väne-Ryrs pastorat. Östra kyrkogården. Byggnadshistorisk rapport.
- 2011:23 Förslag till bevarandeplan för kyrkogårdarna i Vänersborg och Väne-Ryrs pastorat. Strandkyrkogården. Byggnadshistorisk rapport.

- 2011:24 Förslag till bevarandeplan för kyrkogårdarna i Vänersborg och Väne-Ryrs pastorat. Katrine-dals kyrkogård. Byggnadshistorisk rapport.
- 2011:25 Förslag till bevarandeplan för kyrkogårdarna i Vänersborg och Väne-Ryrs pastorat. Vassända Naglum kyrkogård. Byggnadshistorisk rapport.
- 2011:26 Förslag till bevarandeplan för kyrkogårdarna i Vänersborg och Väne-Ryrs pastorat. Väne-Ryrs kyrkogård. Byggnadshistorisk rapport.
- 2011:27 Kungsköksflygeln. Axvall 1:19, Skärvs socken, Skara kommun, Västergötland. Renovering av stomme, fasader och tak 2009-2010. Antikvarisk slutbesiktningsrapport.
- 2011:28 Torps ryttmästarboställe. Torp 1:2, Eggby socken, Skara kommun, Västergötland. Renove-ring av vagnslider 2010. Antikvarisk slutbesiktningsrapport.
- 2011:29 Källstorp. Källstorp 1:30, Örslösa socken, Lidköpings kommun, Västergötland. Renovering av f.d. gårdskyrka/magasin 2010. Antikvarisk slutbesiktningsrapport.
- 2011:30 Bosgården. Gerum 14:2, Östra Gerums socken, Tidaholms kommun, Västergötland. Mör-ning av halmtak och renovering av fönster på södra ladugården 2010. Antikvarisk slutbesikt-ningsrapport.
- 2011:31 Östra Tunhems Missionshus. Tunhem 7:17, Östra Tunhems socken, Falköpings kommun, Västergötland. Renovering av fönster och tak 2010. Antikvarisk slutbesiktningsrapport.
- 2011:32 Gudhammar. Gudhammar 1:9, Hova socken, Gullspångs kommun, Västergötland. Reno-vering av spannmålmagasin 2010. Antikvarisk slutbesiktningsrapport.
- 2011:33 Lada på Skålltorp. Skålltorp 2:1, Skärvs socken, Skara kommun, Västergötland. Renovering av takstolskonstruktion 2010. Antikvarisk slutbesiktningsrapport.
- 2011:34 Kanslihus (Byggnad 004). P4, Skövde garnison, Skövde kommun, Västergötland. Invändig ombyggnad 2010-2011. Antikvarisk slutbesiktningsrapport.
- 2011:35 Förslag till bevarandeplan för kyrkogårdarna i Hjo pastorat. Fredstorps begravningsplats. Byggnadshistorisk rapport.
- 2011:36 Förslag till bevarandeplan för kyrkogårdarna i Hjo pastorat. Fridene kyrkogård. Byggnads-historisk rapport.
- 2011:37 Förslag till bevarandeplan för kyrkogårdarna i Hjo pastorat. Grevbäcks kyrkogård. Bygg-nadshistorisk rapport.
- 2011:38 Förslag till bevarandeplan för kyrkogårdarna i Hjo pastorat. Hjo begravningsplats. Byggnads-historisk rapport.
- 2011:39 Förslag till bevarandeplan för kyrkogårdarna i Hjo pastorat. Korsberga kyrkogård. Byggnads-historisk rapport.
- 2011:40 Förslag till bevarandeplan för kyrkogårdarna i Hjo pastorat. Mofalla kyrkogård. Byggnads-historisk rapport.
- 2011:41 Förslag till bevarandeplan för kyrkogårdarna i Hjo pastorat. Norra Fågelås kyrkogård. Byggnadshistorisk rapport.
- 2011:42 Förslag till bevarandeplan för kyrkogårdarna i Hjo pastorat. Södra Fågelås kyrkogård. Byggnadshistorisk rapport.
- 2011:43 Kasern 1 (Byggnad 001). P4, Skövde garnison, Skövde kommun, Västergötland. Ombygg-nad samt fasad- och takrenovering 2006. Antikvarisk slutbesiktningsrapport.
- 2011:44 Kasern 3 (Byggnad 003). P4, Skövde garnison, Skövde kommun, Västergötland. Ombygg-nad samt fasad- och takrenovering 2001-2002. Antikvarisk slutbesiktningsrapport.
- 2011:45 Läckö slott. Läckö 1:7, Otterstads socken, Lidköpings kommun, Västergötland. Montering av brandavskiljande dörrar 2011. Antikvarisk slutbesiktningsrapport.
- 2011:46 Läckö slott. Läckö 1:7, Otterstads socken, Lidköpings kommun, Västergötland. Ombyggnad av publika toaletter 2011. Antikvarisk slutbesiktningsrapport.
- 2011:47 Bårhus och ceremoniplats, Vads kyrkogård. Vads socken, Skövde kommun, Västergötland. Dokumentation inför rivning. Byggnadshistorisk rapport.
- 2011:48 Förslag till bevarandeplan för Gamla kyrkogården i Tidaholm. Byggnadshistorisk rapport.

